МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

ФАКУЛЬТЕТ СОЦІОЛОГІЇ ТА УПРАВЛІННЯ

КАФЕДРА ФІЛОСОФІЇ, ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ ТА СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ

Кваліфікаційна робота магістра

ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ПРОГРАМ СОЦІАЛЬНОЇ ПІДТРИМКИ НА РІВНІ ВІЙСЬКОВИХ АДМІНІСТРАЦІЙ

Виконав: магістр групи 8.2813-з
спеціальності 381 Публічне управління та адміністрування
освітньої програми «Публічне управління та адміністрування»
Дилов О.О.

Керівник: доцент кафедри філософії, публічного управління та соціальної роботи к. н. держ. упр. Кас'яненко Д.В.

Рецензент: доцент кафедри філософії, публічного управління та соціальної роботи к. н. держ. упр., доцент Заїка О.В.

Запоріжжя – 2024

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет Соціології та управління
Кафедра Філософії, публічного управління та соціальної роботи
Рівень вищої освіти Магістр
Спеціальність 281 Публічне управління та адміністрування
Освітньо-професійна програма «Публічне управління та адміністрування»

ЗАТВЕРДЖУЮ
Завідувач кафедри філософії, публічного управління та соціальної роботи
_____Т.І. Бутченко
«11» березня 2024 р.

З А В Д А Н Н Я
НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ МАГІСТРА

Дилову Олегу Олександровичу

1. Тема роботи (проекту) Підвищення ефективності програм соціальної підтримки на рівні військових адміністрацій
Керівник роботи Кас'яненко Денис Валерійович, к.н.держ.упр., доцент
Затверджені наказом ЗНУ від «11» березня 2024 року № 433-с
2. Строк подання студентом роботи 01 грудня 2024 р.
3. Вихідні дані до роботи: Говоров В. Актуальні проблеми повноважень військових адміністрацій під час правового режиму воєнного стану. *Право та інновації*. 2024.№1. С. 87-95; Грень В.Я. Особливості реалізації політики соціального захисту територій в умовах війни. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: Публічне управління та адміністрування*. 2022. № 6. С. 80-84; Механізми надання державної гуманітарної допомоги в умовах воєнного стану: аналітична довідка / Деркач С., Кохан Ю, Крапивін Є., Ларікова В. та ін. Київ: Національне агентство з питань запобігання корупції, 2022. 75 с.; Ржевська Н. Моделі реінтеграції окупованих територій: світовий досвід та український варіант. *Acta de Historia & Politica: Saeculum XXI*. 2019. № 1. С. 97-106.
4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, які потрібно розробити): 1. Дослідити стан наукової розробленості проблеми підвищення ефективності програм соціальної підтримки на рівні військових адміністрацій. 2. Уточнити зміст і сутність ключових понять: військова адміністрація, програма соціальної підтримки. 3. Обґрунтувати підходи і методи дослідження підвищення ефективності програм соціальної підтримки на рівні військових адміністрацій. 4. Проаналізувати діяльність військових адміністрацій із забезпечення соціальної підтримки населення. 5. Виявити сутність розробки програм соціальної підтримки на рівні військових адміністрацій. 6. Провести прикладне дослідження з оцінки ефективності програм соціальної підтримки на рівні військових адміністрацій. 7. Розробити рекомендації щодо підвищення ефективності програм соціальної підтримки на рівні військових адміністрацій.

5. Перелік графічного матеріалу (з точним зазначенням обов'язкових креслень)

6. Консультанти розділів роботи

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
		завдання видав	завдання прийняв
Розділ 1	Кас'яненко Д.В., доцент кафедри філософії, публічного управління та соціальної роботи, к.н.держ.упр.	11.03.24	11.03.24
Розділ 2	Кас'яненко Д.В., доцент кафедри філософії, публічного управління та соціальної роботи, к.н.держ.упр.	10.06.24	10.06.24
Розділ 3	Кас'яненко Д.В., доцент кафедри філософії, публічного управління та соціальної роботи, к.н.держ.упр.	10.09.24	10.09.24

7. Дата видачі завдання 11 березня 2024 р.

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи	Строк виконання етапів роботи	Примітка
1.	Вибір теми кваліфікаційної роботи	Лютий-березень 2024	*виконано*
2.	Бібліографічний пошук	Березень 2024	*виконано*
3.	Розробка основних положень роботи	Квітень-травень 2024	*виконано*
4.	І розділ	Травень 2024	*виконано*
5.	ІІ розділ	Червень-серпень 2024	*виконано*
6.	ІІІ розділ	Вересень-жовтень 2024	*виконано*
7.	Систематизація висновків	Листопад 2024	*виконано*
8.	Нормоконтроль	Листопад 2024	*виконано*

Студент _____ О.О. Дилов

Керівник роботи (проєкту) _____ Д.В. Кас'яненко

Нормоконтроль пройдено

Нормоконтролер _____ О.В. Заїка

РЕФЕРАТ

Кваліфікаційна робота складається із 87 сторінок, 60 позицій у списку літератури.

ВОЄННИЙ СТАН, ВІЙСЬКОВА АДМІНІСТРАЦІЯ, СОЦІАЛЬНІ ПРОГРАМИ ПІДТРИМКИ, ЕФЕКТИВНІСТЬ

Мета. Дослідити ефективність розробки програм соціальної підтримки на рівні військових адміністрацій з подальшим підвищенням їх дієвості та вдосконалення.

Об'єкт дослідження. Програми соціальної підтримки населення в умовах воєнного часу.

Предмет. дослідження виступає ефективність програм соціальної підтримки на рівні військових адміністрацій.

Методи дослідження: Дослідження спирається на міждисциплінарний, діалектичний, системний, діяльнісний, особистісний підходи. Загальнонаукові методи: ретроспективний аналіз, понятійно-категоріальний аналіз, аналіз і синтез, метод класифікації, метод узагальнення. Емпіричні: опитування, методом анкетування. Спосіб опитування – онлайн.

Висновки: 1. Одна з головних задач, що стоїть перед державою та її органами управління (в даному дослідженні це військові адміністрації), полягає у формуванні ефективної системи соціальної підтримки та допомоги тим категоріям громадян, які найбільш постраждали від війни, у короткотерміновій та середньостроковій перспективі.

2. Динамічні зміни соціального середовища, що тривають, вимагають відповідної динаміки змін в роботи військових адміністрацій щодо забезпечення постійної адаптації системи соціальної допомоги населенню до нових викликів.

3. На основі теоретичного і практичного дослідження запропоновано рекомендації щодо підвищення ефективності програм соціальної підтримки громадян на рівні військових адміністрацій.

ABSTRACT

The qualification work consists of 87 pages, 60 items in the list of literature.

MARTIAL STATE, MILITARY ADMINISTRATION, SOCIAL SUPPORT PROGRAMS, EFFICIENCY

Goal. To investigate the effectiveness of the development of social support programs at the level of military administrations with the subsequent increase in their effectiveness and improvement.

Object of research. Social support programs for the population in wartime conditions.

Subject. the study is the effectiveness of social support programs at the level of military administrations.

Research methods: The study is based on interdisciplinary, dialectical, systemic, activity, personal approaches. General scientific methods: retrospective analysis, conceptual and categorical analysis, analysis and synthesis, classification method, generalization method. Empirical: survey, questionnaire method. Survey method online.

Conclusions: 1. One of the main tasks facing the state and its governing bodies (in this study, military administrations) is to form an effective system of social support and assistance to those categories of citizens who have suffered the most from the war, in the short and medium term.

2. The ongoing dynamic changes in the social environment require corresponding dynamics of changes in the work of military administrations to ensure constant adaptation of the social assistance system to the population to new challenges.

3. Based on theoretical and practical research, recommendations are proposed to improve the effectiveness of social support programs for citizens at the level of military administrations.

ЗМІСТ

ВСТУП…….
РОЗДІЛ 1. МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ПРОГРАМ СОЦІАЛЬНОЇ ПІДТРИМКИ НА РІВНІ ВІЙСЬКОВИХ АДМІНІСТРАЦІЙ…….
1.1. Стан наукової розробленості проблеми підвищення ефективності програм соціальної підтримки на рівні військових адміністрацій……..
1.2. Уточнення змісту і сутності ключових понять: військова адміністрація, програма соціальної підтримки, ефективність…….
1.3. Принципи, підходи і методи дослідження підвищення ефективності програм соціальної підтримки на рівні військових адміністрацій…….
РОЗДІЛ 2. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ПРОГРАМ СОЦІАЛЬНОЇ ПІДТРИМКИ НА РІВНІ ВІЙСЬКОВИХ АДМІНІСТРАЦІЙ……
2.1. Аналіз діяльності військових адміністрацій із забезпечення соціальної підтримки населення……
2.2. Сутність та процедури розробка програм соціальної підтримки на рівні військових адміністрацій…….
2.3. Критерії ефективності програм соціальної підтримки на рівні військових адміністрацій…….
РОЗДІЛ 3. ПРАКСЕОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ПРОГРАМ СОЦІАЛЬНОЇ ПІДТРИМКИ НА РІВНІ ВІЙСЬКОВИХ АДМІНІСТРАЦІЙ……..
3.1. Емпіричне дослідження з оцінки ефективності програм соціальної підтримки на рівні військових адміністрацій (на прикладі Андрівської сільської військової адміністрації Бердянського району Запорізької області)……..
3.2. Рекомендації щодо підвищення ефективності програм соціальної підтримки на рівні військових адміністрацій…….
ВИСНОВКИ……
СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ……
ДОДАТКИ……..

ВСТУП

Актуальність дослідження. З моменту повномасштабної агресії Російської Федерації проти України, що розпочалася 24 лютого 2022 року, по всій території України Указом Президента України був встановлений правовий режим воєнного стану на основі Закону України, прийнятому ще у 2015 році [34; 39].

За своєю суттю воєнний стан представляє собою такий правовий режим функціонування держави і суспільства, який при певних обставинах (агресія, війна або загроза агресії) вводиться на всій території держави чи в окремих її регіонах. Відповідно військова адміністрація – спеціальний орган державного управління на певній території, якій створюється та функціонує під час дії воєнного стану. Згідно Ст. 4 (підпунктів: 4.1 – 4.9) Закону України «Про правовий режим воєнного стану» рішення про утворення військових адміністрацій приймається Президентом України за поданням обласних державних адміністрацій або військового командування. Власне, на період дії воєнного стану військові адміністрації (у деяких випадках військово-цивільні адміністрації) представляють собою органи державної влади, які забезпечують дію Конституції держави та її законів на територіях, які знаходяться під її юрисдикцією, тобто не окупованих агресором. На них покладаються завдання щодо дотримання правового режиму воєнного стану, громадської безпеки і правопорядку, цивільного захисту населення та об’єктів інфраструктури, дотримання й охорони прав, свобод і законних інтересів громадян.

Одним з важливих завдань військових адміністрацій, окрім перерахованих вище, є налагодження нормального функціонування громади на території розповсюдження її повноважень. Це стосується таких напрямків діяльності як створення робочих місць і допомога безробітним, пенсійне забезпечення, забезпечення соціальних виплат соціально незахищеним категоріям населення, організація соціальних послуг тощо. Все це загалом можна назвати програмою соціальної підтримки населення на рівні військових адміністрацій. В залежності від того, наскільки ефективними є такі програми,

можна говорити про ефективність діяльності військової адміністрації із забезпечення конституційних прав, свобод та інтересів громадян.

Виходячи із вище зазначеного, вважаємо, що тема даної кваліфікаційної роботи є наразі надзвичайно актуальною, заслуговує на розробку як з теоретичної, так і практичної точки зору.

Проблемна ситуація полягає в тому, що соціальна підтримка і соціальний захист населення у період воєнного стану є надзвичайно складною задачею, яка стоїть перед військовими адміністраціями. Це викликано тим, що під час війни руйнуються об'єкти інфраструктури і житлові будинки; в сільській місцевості приходять у занепад сільськогосподарській угіддя, які знаходяться в зоні, наближеній до бойових дій; частина населення виїжджає на більш безпечні тебриторії чи за кордон, що породжує нестачу робочих рук і персоналу; руйнуються виробничі й логістичні ланцюги тощо. В той же час збільшується число людей, які постраждали від війни та потребують особливої підтримки. До таких категорій належать ветерани російсько-української війни, діти і сім'ї загиблих, внутрішньо переміщені особи, пенсіонери, малозабезпечені та інші вразливі групи населення. Подолання подібної проблемної ситуації потребує від військових адміністрацій не просто розробки програм соціальної підтримки населення, а й пошуку спонсорів та інвесторів для їх реалізації, згуртування й мобілізацію власного населення для організації самодопомоги та пошуку внутрішніх ресурсів для подолання труднощів війни. Особливо дана проблема загострюється для переміщених військових адміністрацій, територія яких опинилася під тимчасовою окупацією.

Таким чином, підвищення ефективності програм соціальної підтримки на рівні військових адміністрацій з одночасним підкріпленням їх економічними і соціальними важелями, є нагальною науково-практичною задачею.

Об'єкт дослідження – програми соціальної підтримки населення в умовах воєнного часу.

Предметом дослідження виступає ефективність програм соціальної підтримки на рівні військових адміністрацій.

Мета. Дослідити ефективність розробки програм соціальної підтримки на рівні військових адміністрацій з подальшим підвищенням їх дієвості та вдосконалення.

Для досягнення мети необхідно вирішити наступні дослідницькі *завдання*:

– дослідити стан наукової розробленості проблеми підвищення ефективності програм соціальної підтримки на рівні військових адміністрацій;

– уточнити зміст і сутність ключових понять: військова адміністрація, програма соціальної підтримки, ефективність;

– визначити підходи і методи дослідження підвищення ефективності програм соціальної підтримки на рівні військових адміністрацій;

– розглянути діяльність військовий адміністрацій із забезпечення соціальної підтримки населення;

– визначити сутність та проаналізувати підходи до розробки програм соціальної підтримки на рівні військових адміністрацій;

– визначити критерії ефективності програм соціальної підтримки на рівні військових адміністрацій;

– провести емпіричне дослідження з оцінки ефективності програм соціальної підтримки на рівні військових адміністрацій (на прикладі Андрівської сільської військової адміністрації Бердянського району Запорізької області);

– розробити рекомендації щодо підвищення ефективності програм соціальної підтримки на рівні військових адміністрацій.

Гіпотези. 1. Розробка програм соціальної підтримки населення на рівні військових адміністрацій є необхідною умовою виживання та збереження населення територіальних громад, постраждалих від російської агресії.

2. Підвищення ефективності програм соціальної підтримки населення на рівні військових адміністрацій залежить від того, наскільки керівництво адміністрації здатне залучити партнерів та інвесторів для забезпечення економічних умов реалізації цих програм.

Наукова новизна: Робота пропанує нові підходи щодо розробки заходів з підвищення ефективності програм соціальної підтримки населення на рівні військових адміністрацій.

Структура роботи: робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку літератури, додатків

РОЗДІЛ 1
МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ПРОГРАМ СОЦІАЛЬНОЇ ПІДТРИМКИ НА РІВНІ ВІЙСЬКОВИХ АДМІНІСТРАЦІЙ

1.1. Стан наукової розробленості проблеми підвищення ефективності програм соціальної підтримки на рівні військових адміністрацій

Утворення і функціонування військових і військово-цивільних адміністрацій для незалежної української держави є доволі новим явищем, оскільки до 2014 року, тобто до початку гібридної війни на території України з боку російської федерації, такого явища взагалі не існувало. Лише після введення в дію Законів України «Про військово-цивільні адміністрації», прийнятого у лютому 2015 р. та «Про правовий режим воєнного стану», прийнятого у травні 2025 року, на підставі Ст. 4 (пунктів 4.1-4.9) зазначеного Закону «на територіях, на яких введено воєнний стан, для забезпечення дії Конституції та законів України, забезпечення разом із військовим командуванням запровадження та здійснення заходів правового режиму воєнного стану, оборони, цивільного захисту, громадської безпеки і порядку, захисту критичної інфраструктури, охорони прав, свобод і законних інтересів громадян можуть утворюватися тимчасові державні органи – військові адміністрації» [39].

Відповідно, проблеми щодо діяльності військово-цивільних і військових адміністрацій до цього часу не були предметом наукових досліджень і наукових дискусій. Якщо й були деякі статті стосовно подібної проблематики, то вони в основному стосувалися досліджень даного питання або в історичній ретроспективі, або в рамках дослідження зарубіжного досвіду.

З початком «повзучої», гібридної агресії росії на території Луганської і Донецької областей, в наслідок чого на тих територіях, які не були захоплені ворогом, почали утворюватися військово-цивільні адміністрації «як тимчасовий вимушений захід з елементами військової організації управління для

забезпечення безпеки та нормалізації життєдіяльності населення в районі відсічі збройної агресії Російської Федерації, зокрема в районі проведення антитерористичної операції, що не має на меті зміни та/або скасування конституційно закріпленого права територіальних громад на місцеве самоврядування» [35].

Поява нового типу органів публічного управління та задач, які поставали перед ним в період воєнних дій, підштовхнула наукову спільноту різних наукових напрямків (з публічного управління, соціології, правових, економічних наук тощо), розвивати наукові дослідження щодо методології роботи військових адміністрацій, реалізації ними нових функцій тощо.

Після повномасштабної агресії у лютому 2022 року на підставі Указу Президента України «Про утворення військових адміністрацій» від 24 лютого 2022 р. на усій території України були утворені обласні військові адміністрації, а на базі існуючих районних державних адміністрацій – відповідні районні військові адміністрації. Керівники військових адміністрацій отримали статус «начальника ВЦА» [44].

Нові виклики воєнного часу після повномасштабного вторгнення та діяльність військових адміністрацій ще більш актуалізували дослідження в даному напрямку, що призвело до появи цілої низки наукових публікацій. Серед науковців, що вивчали означену проблематику слід виокремити наступних: В.Дулгер [15], О. Зокуля [18], Д. Кузьменко [23], С. Кузніченко [24], О. Лялюк [26], В.Шевченко [57] та багато інших.

На початку більшість робіт носила правовий характер. Досліджувалися правові засади створення і функціонування військових адміністрацій як, наприклад, статті О. Зозулі «Щодо повноважень обласних і районних військових адміністрацій», В. Дулгера «Військові адміністрації як тимчасові державні органи з елементами військової організації управління у складі сектору безпеки й оборони України» та інші.

В подальшому дослідження розповсюдилися на сферу публічного управління (Д. Кузьменко «Повноваження військово-цивільних адміністрацій,

як одного із органів публічного адміністрування в зоні проведення АТО в Україні», О. Лялюк «Військові та військово-цивільні адміністрації в системі територіальної організації влади в Україні: компаративний аналіз», П. Воробей, В Галунько, Р. Шишка «Військові адміністрації як адміністративні органи» тощо).

Зокрема у статті П. Воробея, В Галунько, Р. Шишки розкриваються правові та публічно-управлінські аспекти створення військових адміністрацій, та особливості їх функціонування як органів управління у період воєнного стану. Їх статус в системі державної влади в Україні визначається і регулюється Законом України «Про правовий режим воєнного стану». Вони створюються як тимчасові державні органи, призначені для швидко реагувати на виклики війни та забезпечувати безперебійне функціонування цивільної та критичної інфраструктури за надзвичайних обставин [39].

Даний орган виконавчої влади здійснює функції державного управління, видає розпорядчі документи та контролює їх виконання. Керівники військових адміністрацій мають права і повноваження ухвалювати рішення, здійснювати всі адміністративні процедури, координувати взаємодію з іншими органами публічної влади, громадянським сектором, бізнесом та приватними особами. В системі управлінської діяльності військових адміністрацій одними з найважливіших задач виступають такі як: ефективна організація життєдіяльності населення під час війни, у тому числі забезпечення прав і свобод громадян, координація оборонної діяльності, а також надання соціальної допомоги. Як зазначають автори статті, військові адміністрації під час війни стали ключовими адміністративними органами в забезпечення обороноздатності країни та захисту інтересів громадян в умовах воєнного стану [8, с. 556].

Як бачимо, питанням соціальної допомоги і підтримки надається одне з ключових місць у діяльності військових адміністрацій.

У період з 2017 року і по теперішній час почала з’являтися велика кількість робіт, присвячених проблемі реінтеграції деокупованих територій

(С.Медяник, Н. Шаптала , Н. Камінська, Н. Ржевська, В. Явір та інші). При чому, у низці таких робіт враховувався світовий досвід, на основі якого автори пропонували моделі реінтеграції, які можна застосувати в Україні. Так, наприклад, Н. Ржевська у своїй статті посилається на документи, розроблені ООН, зокрема на «Оперативний посібник комплексного роззброєння, демобілізації та реінтеграції» (2014 р). та на досвід війни у колишній республіці Югославія (хорватська модель, боснійська модель тощо). Авторка зазначає, що в Україні ефективність реінтеграції може бути досягнута за рахунок розвитку місцевих громад та досягненню балансу між державною допомогою і самостійними громадянськими ініціативами. Також Н. Ржевська робить акцент на тому, що крім заходів по відновленню та підвищенню якості соціальних послуг, інфраструктури та місцевої економіки на деокупованих територіях, потрібно приділяти увагу тим проблеми, які власне спричинили конфлікт. Науковиця вважає, що в кінцевому рахунку реінтеграція має призвести до зміцнення потенціалу держави та громадянського суспільства [46, с. 98].

Але, якщо в публікаціях до початку повномасштабної агресії, зважаючи на гібридний характер російсько-української війни та затяжний період перебування під окупацією частини Луганської і Донецької областей та анексованого півострову Крим, питання щодо реінтеграції розглядалися доволі примарно, як певні можливі моделі. Але після літньо-осінньої операції 2022 року (звільнення Херсону і деяких населених пунктів Херсонської області та близько 20 населених пунктів Харківської області) питання щодо повернення на деокуповані території органів державної влади, відновлення звільнених територій, надання всебічної соціальної підтримки місцевому населенню, почали досліджуватися дуже предметно.

В Україні пройшла низка наукових конференцій із залученням науковців, представників бізнесу, громадянського сектору (благодійні організації і фонди), представників органів державної влади в особі військових адміністрацій та органів місцевого самоврядування з метою всебічного розгляду питання щодо відновлення територій та їх соціально-економічного розвитку, всебічної

підтримки населення, особливо соціально вразливих верст, де до традиційних категорій (інваліди, багатодітні, люди похилого віку, малозабезпечені тощо) додалися ветерани російсько-української війни, сім'ї загиблих, цивільні поранені, люди, що втратили житло, майно, бізнес тощо. Як відмічалось в одній із доповідей на Всеукраїнській науковій конференції з питань соціально-економічного і правового розвитку України в умовах війни, яка відбувалася в у листопаді 2022 р. в Одесі на базі Одеської юридичної академії, останнім часом фінансування соціальної сфери, зокрема соціального захисту і соціального забезпечення населення скорочується в силу того, що левова частка податків йде на фінансування сил оборони України, закупку озброєння тощо. При цьому також відмічалося, що соціальна підтримка населення є не менш важливою зоною відповідальності уряду України та військових адміністрацій на місцях, оскільки відомо, що лише міцний тил здатен повноцінно забезпечувати військових і в цілому зміцнювати обороноздатність держави та забезпечувати життєдіяльність країни загалом. Саме тому під час воєнного стану соціальна підтримка населення постійно знаходиться в полі зору керівників військових адміністрацій. Для пошуку додаткових резервів фінансування соціальної допомоги керівництво військових адміністрацій постійно працює над пошуком партнерів, в тому числі міжнародних, у вирішенні соціальних питань. Ведеться активна робота по залученню гуманітарної допомоги від міжнародних організацій і благодійних фондів. Представники приватних і державних бізнес-структур, міжнародних банків виступають інвесторами і спонсорами по відновленню і відбудові, сприяють розвитку підприємств і приватного бізнесу на підпорядкованій території, що є джерелом додаткових бюджетних надходжень [51, с. 6-7].

Останнім часом поширилася практика проведення соціологічних і аналітичних досліджень щодо глибокого вивчення стану соціального забезпечення та соціальної підтримки населення в умовах війни. Як правило, такі дослідження проводяться за участі всеукраїнських соціологічних інституцій (КМІС, Центр Разумкова, Фонд «Демократичні ініціативи» імені

Ілька Кучеріва, Інститут соціології НАН України тощо) за підтримки потужних міжнародних організацій, таких як UNICEF, USAID, ACTED, Response Consortium, Фонд Ганнса Зайделя (Німеччина) та інших.

В рамках таких досліджень вивчалися питання про доступність соціальних послуг для внутрішньо переміщених осіб, які перемістились у більш безпечні території / регіони України; про взаємодію військових адміністрацій та органів місцевого самоврядування щодо ефективного надання соціальної допомоги та підтримки вразливим категоріям населення, збільшення кількості надавачів соціальних послуг. Також вивчалися кращі практики та підходи стосовно розробки програм соціальної підтримки населення на рівні військових адміністрацій з метою подальшого розповсюдження таких практик.

В цілому можна зазначити, що за період російсько-української війни, що триває у різних формах прояву з 2014 року, наукова спільнота постійно зверталася до проблем соціальної підтримки населення, адже зрозуміло, якщо громадяни не будуть мати такої підтримки, то, по-перше, поступово буде з'являтися недовіра до державної влади, як наслідок – зменшуватися підтримка Збройних Сил України, по-друге, значно більша частина населення України буде приймати для себе рішення щодо виїзду з України як біженці у пошуку прихистку і соціальної підтримки в інших країнах, по-третє, від втрати працездатного населення страждати економіка та наповнення бюджету України, за рахунок якого утримуються Сили оборони України.

Разом з тим, безпосередньо питання щодо розробки і підвищення ефективності програм соціальної підтримки громадян на рівні військових адміністрацій в науковому дискурсі майже не піднімалося. На сьогодні у вільному доступі доступні лише декілька статей, певною мірою наближених до досліджуваної нами проблематики, зокрема за авторством Л. Акимової, К. Майстренко, О. Акімова «Оцінка ефективності державних програм соціальної підтримки для дітей-сиріт в Україні» [1], І. Белової, Н. Семенишиної «Суть, основні напрямки та функції соціальної підтримки і захисту населення» [3] та деякі інші.

Проведений аналіз наявних досліджень і публікацій засвідчує зростання актуальності у вітчизняному науковому середовищі обраної теми кваліфікаційної роботи магістра, її науково-теоретичного і практичного значення. Також аналіз актуальних наукових публікацій з даної проблеми дозволив нам виділити низку дослідницьких задач, вирішення яких сприятиме з точки зору науки публічного управління та адміністрування виробленню концептуальних пропозицій щодо підходів надання соціальної підтримки військовими адміністраціями населенню на територіях, на яких здійснюється їх юрисдикція.

Тож дану роботу планується сфокусувати на аналізі конкретної діяльності військових адміністрацій із забезпечення соціальної підтримки різних груп населення, які особливо постраждали від війни, з'ясувати сутність та процедури розробка програм соціальної підтримки на рівні військових адміністрацій. Результати дослідження можуть бути корисними для формування ефективних стратегій соціальної підтримки громадян під час воєнних дій на рівні військових адміністрацій. Вважаємо, що отримані результати в ході вивчення даної проблеми будуть сприяти покращенню благополуччя мешканців громади у кризовій ситуації, а також дозволять виявити невикористані резерви в сфері надання соціальної підтримки.

1.2. Уточнення змісту і сутності ключових понять: військова адміністрація, програма соціальної підтримки, ефективність

Понятійно-категоріальний апарат відіграє одну з визначальних ролей в організації наукового дослідження, адже розгляд усього комплексу питань, пов'язаних з державно-публічним управлінням, потребує аналізу базових понять, зокрема таких, що розкривають сутність феноменів «держава», «державна влада», «державне управління» та багато інших. Ці поняття в цілому розкривають принципи функціонування держави та способів управління. Але крім базових понять застосовуються й інші, не менш важливі, зокрема «апарат державного управління», «функції управління» «системність управління» тощо.

Так, наприклад, безпосередню реалізацію публічно-управлінської діяльності здійснює відповідний апарат державного управління.

Під апаратом державного управління розуміється «1) спеціально організована соціальна підсистема, яка створюється, функціонує і розвивається в чітко визначених для неї рамках, зумовлених суспільними потребами, та прописана в нормативно-правових актах. До таких рамок належить певна ієрархія, підзвітність і підконтрольність державі і суспільству, чіткий перелік функцій, визначений набір повноважень; 2) це система органів управління, сукупність організацій і установ держави, що забезпечують реалізацію управлінських функцій держави, управління тією чи іншою сферою суспільного життя» [45, с. 16].

Отже, апарати державного управління ієрархічно впорядковані. Вони представляють собою соціальні підсистеми, які мають чіткі границі, що визначаються політико-правовою системою держави і відповідним законодавством та заданими функціями. У якості прикладів апаратів державного управління можна навести Кабінет Міністрів України, міністерства і відомства, їх департаменти, державні адміністрації різного рівня і тому подібне.

В даному конкретному дослідженні одним з ключових понять виступає військова адміністрація, яка якраз і представляє собою частину більш об’ємних понять як от система органів управління та апарат державно управління.

Як зазначається в Законі України «Про правовий режим воєнного стану» військові адміністрації – це тимчасові державні органи, які створюються на територіях української держави, де запроваджується воєнний стан [39]. З 2015 року, тобто з моменту прийняття зазначеного закону, військові адміністрації діяли на територіях, на яких здійснювалися АТО – ОСС. З 2022 року, з початку повномасштабної агресії росії проти України, Указом Президента України «Про утворення військових адміністрацій» військові адміністрації були утворені на всій території України на базі обласних державних адміністрацій. А на основі

існуючих районних державних адміністрацій – відповідно утворені міські, районні, селищні військові адміністрації [44].

На військові адміністрації покладалася найголовніша функція – забезпечення конституційного ладу та дії законів України на території, що підпадає під їх юрисдикцію. Крім того, військові адміністрації у взаємодії з військовим командуванням мають забезпечувати дотримання режиму воєнного стану, визначеного законом України «Про правовий режим воєнного стану», організовувати заходи щодо оборони території та розташованої на ній критичної інфраструктури, заходи цивільного захисту і безпеки населення, дотримання прав, свобод і законних інтересів громадян, що проживають на даній території.

Власне, військові адміністрації стали повноважними органами державної влади на території областей (згідно Указу президента) та певних територіальних громад, де сільські, селищні, міські ради, чи їх виконавчі органи не здатні здійснювати покладені на них Конституцією та законами України повноваження в результаті фактичного саморозпуску, самоусунення від виконання своїх повноважень чи фактичного невиконання повноважень.

До повноважень військових адміністрацій на місцях належить не лише забезпечення оборонних дій, цивільного захисту і безпеки населення, але й низка питань гуманітарного характеру. Їм надається право утворення Центрів надання адміністративних послуг і укладання договорів про співробітництво територіальних громад з різноманітними партнерами, в тому числі й закордонними, з питань реалізації проєктів (енергетичних, комунальних, гуманітарних тощо), з метою підвищення якості надання соціальних послуг населенню на засадах спільних інтересів і цілей, забезпечення соціальної підтримки і допомоги і тому подібне.

Останнім часом урядом України були дещо розширені повноваження військових адміністрацій, щодо вирішення низки питань соціально-економічного характеру. Так, наприклад, Постанова Кабінету Міністрів України «Про внесення змін до Порядку залучення працездатних осіб до

суспільно корисних робіт в умовах воєнного стану» передбачає надання більших повноважень і самостійності військовим адміністраціям в ініціюванні та прийнятті рішень про залучення працездатних осіб до виконання суспільно корисних робіт [36]. Цим актом вирішувалося декілька проблем, по-перше, участь безробітних, в тому числі й внутрішньо переміщених осіб з інших регіонів, сприяла розв'язанню проблеми зайнятості, по-друге, громадяни мали змогу брати участь у відбудові зруйнованої інфраструктури, цивільних об'єктів, благоустрою міста (селища), тим самим долучалися до створення більш комфортного життєвого простору і, по-третє, надавалась можливість отримувати грошові виплати на рівні не нижче мінімальної заробітної плати.

Військові адміністрації також утворюються на тимчасово окупованих територіях. Це, так звані «переміщені» військові адміністрації. Вони необхідні в першу чергу для вирішення комплексу проблем переселенців з окупованих громад. Через них будуть забезпечувати соціальними виплатами, медичними послугами, гуманітарною допомогою, прихистком тих, хто виїхав з окупованих територій. Ці військові адміністрації розпочали свою роботу в місцях тимчасової реалокації та продовжать працювати в містах, селах і селищах після їх деокупації до моменту проведення виборів.

Таким чином, проаналізувавши сутність поняття «військова адміністрація» не лише як наукову дефініцію, а ширше, враховуючи деякі аспекти діяльності військових адміністрацій, ми можемо стверджувати, що даний орган публічно-державного управління створений для забезпечення механізму функціонування публічної влади в умовах війни, коли, з одного боку, необхідне посилення владної вертикалі для забезпечення обороноздатності і надання гідної відсічі агресору, а з іншого – збереження вже вибудованої децентралізованої системи публічного управління, яка допомогла країні вистояти, особливо у перші дні російської навали.

Наряду з існуванням поняття «військова адміністрація» в джерелах зустрічається інше поняття – «військово-цивільна адміністрація». І хоч в темі дослідження чітко застосовано поняття «військова адміністрація», доцільно

коротко зупинитися на визначенні військово-цивільної адміністрації та порівняти їх між собою.

В Законі України 2015 року «Про військово-цивільні адміністрації» зазначається, що військово-цивільні адміністрації – це тимчасові державні органи влади, створені в Україні на територіях (селах, селищах, містах, районах та областях), що знаходяться (або прилеглі) до територій, де відбуваються антитерористичні дії, діють у складі Антитерористичного центру при Службі безпеки України або у складі Об'єднаного оперативного штабу Збройних Сил України для забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації у Донецькій та Луганській областях та призначені для забезпечення виконання Конституції України та законів України, забезпечення безпеки та нормалізації життєдіяльності населення [35].

Отже, як видно із наведених дефініцій між військовими адміністраціями (ВА) і військово-цивільними адміністраціями (ВЦА) існує багато спільних рис: 1) це тимчасові органи державної влади, вони діють виключно в період воєнного стану і можливо в перехідний період, поки території не будуть остаточно «зачищені» від ворога; 2) територія (населені пункти, регіони), де вводиться дія ВЦА та ВА визначається Указом Президента України, а на них покладаються задачі з забезпечення безпеки на цих територіях, забезпечення нормальної життєдіяльності громадян, а також організації управління усіма сферами життя.

Різниця між функціонуванням військових адміністрацій та військово-цивільних адміністрацій полягає в нормативно-правовій регуляції. Так, діяльність військово-цивільних адміністрацій регулюється Законом України «Про військово-цивільні адміністрації», прийнятому у лютому 2015 р., а діяльність військових адміністрацій регулюється Законом України «Про правовий режим воєнного стану», прийнятому у травні 2015 р. Відповідно, при запровадженні військових адміністрацій були враховані зміни, що відбулися у воєнно-політичній ситуації в Україні.

Отже, корекція системи публічно-державного управління в період воєнного стану шляхом запровадження військових адміністрацій дозволила

більш повно реалізувати компоненти оборони і безпеки, а також забезпечити стабільне (наскільки це можливо в умовах війни) функціонування території та соціальне забезпечення і підтримку населення.

Наступне поняття, яке є ключовим для даного магістерського дослідження, це поняття «програма соціальної підтримки». Складне поняття, що потребує його більш ретельного розгляду. Родовим поняттям у даному словосполученні виступає термін «програма». Програма (від грецької προγράμμα, де префікс προ означає перед чимось, корінь γράμμα – запис), що в буквальному перекладі означає «припис», тобто певну задану послідовність дій [5, с. 408].

В залежності від призначення, сфери реалізації, видових ознак тощо, програми можуть бути: 1) комп'ютерні (комбінація алгоритмів дій, інструкцій та даних, які дозволяють апаратному забезпеченню системи виконувати функції управління); 2) політичні програми (викладення змісту і цілі діяльності політичної партії, організації або окремого політичного діяча); 3) програми економічного розвитку (комплексна система цільових орієнтирів соціально-економічного розвитку території, регіону, галузі тощо, які плануються державою чи місцевими органами влади, щодо ефективних шляхів і засобів досягнення указаних орієнтирів) і тому подібне.

В даному дослідженні використовується поняття, яке представляє собою видову програму, що носить назву «програма соціальної підтримки». За прикладом вищенаведених дефініцій, можна сказати, що дана програма буде представляти собою комплекс заходів, які проводяться державою, регіональними структурами або органами місцевого самоврядування в рамках соціальної політики, спрямовані на надання допомоги і підтримки окремим категоріям громадян у відповідності до законодавчих і правових актів.

Програми соціальної підтримки населення можуть бути комплексними, тобто такими, що охоплюють велику кількість соціально вразливих верств громадян. Але на теперішній час створювати комплексні програми дуже складно в силу обмеженості ресурсів, тому здебільшого розробляються цільові

програми підтримки, як то: програми соціальної підтримки внутрішньо переміщених осіб, програми підтримки ветеранів російсько-української війни та членів їх сімей; програми підтримки дітей загиблих воїнів та багато інших.

Оскільки темою даної кваліфікаційної роботи є дослідження підвищення ефективності програм соціальної підтримки на рівні військових адміністрацій, то

варто розглянути ще одне поняття – «ефективність». Хоч на перший погляд воно є достатньо усталеним, але аналіз наукової літератури довів, що це не зовсім вірне твердження.

Термін «ефективність» (в перекладі з латини effectivus) – в буквальному сенсі означає співвідношення між досягнутим результатом і використаними ресурсами [5, с. 168].

Якщо розглядати ширше, ефективність представляє собою: 1) результативність будь-якого процесу, операції чи проєкту, яка визначається як співвідношення ефекту, результату і витрат, які затрачені на отримання результату; 2) ефективність – це здатність виконувати будь-яку роботу і досягати при цьому необхідного, максимально бажаного результату з найменшими витратами часу і зусиль [7, с. 412].

Вважається, що частіше за все термін «ефективність» використовується в рамках економічних наук і економічної діяльності, наприклад, ефективність виробництва, ефективність бюджетних витрат, ефективність ланцюгів постачання та збуту тощо.

Як відмічає І. Яременко, в умовах активного розвитку публічного управління та адміністрування як наукового напрямку, що широко пронизує всі сфери суспільного життя, значно актуалізуються питання ефективності управління на рівні місцевого самоврядування, регіонів та держави в цілому. Тема ефективності управлінської діяльності та її оцінка постійно знаходяться у полі зору як теоретиків (наукових працівників), так і практиків, тих хто безпосередньо працює в масштабах конкретного органу управління [60, с. 50].

Конкретним прикладом актуальності проблеми ефективності та її оцінки в публічному управлінні, тобто за якими критеріями можна визначити «ефективне / неефективне», стала розробка методики оцінки різноманітних державних програм. В її основі лежить оцінка ефективності на основі зіставлення фактичних і планових значень показників з урахуванням бюджетних асигнувань, виділених на ці цілі, та деякі інші критерії. Хоча, як вказує І. Яременко, не дивлячись на спроби визначення чітких критеріїв оцінки ефективності процесів управління, як і раніше усвідомлюється складність знаходження індикаторів вимірювання. Ці підходи коливаються від пошуку чітких формалізованих показників (цифри, заходи тощо) до доволі розмитих (умоглядних) оціночно-аналітичних описових показників [60, с. 51].

Стосовно оцінки ефективності програм соціальної підтримки населення Наказом декількох міністерств (Міністерства соціальної політики України, Міністерства економічного розвитку і торгівлі, Міністерства фінансів України, Державної служби статистики України та Національної Академії наук України) була затверджена у 2017 р. Методика проведення моніторингу та оцінювання ефективності програм соціальної підтримки населення [38] зі змінами, внесеними у 2018 р.

Враховуючи викладене вище, в даній кваліфікаційній роботі пропонується використовувати таке визначення: ефективні програми соціальної підтримки різних категорій населення у воєнний та повоєнний період на рівні військових адміністрацій – це такі програми, які розроблені для конкретних категорій громадян з урахуванням їх найбільш загальних потреб, притаманних даній категорії, а також спеціальних потреб, з метою забезпечення можливостей особистісного розвитку та достойного рівня життя.

Таким чином, в даному підрозділі було викладено зміст і сутність ключових понять, які використовуються в даній кваліфікаційній роботі для опису об’єкту і предмету дослідження. В ході аналізу розглянуто різні підходи та дефініції, вироблені на їх основі, що дало змогу обрати ті, що найбільш повно

дозволять розкрити сутність об’єкту і предмету, вирішити проблемну ситуацію, вирішити дослідницькі завдання та досягти мети дослідження.

В рамках даної роботи будемо керуватися такими визначеннями:

– військові адміністрації – різновид апарату державно-публічного і управління, створеного на період воєнного стану. На них покладаються функції із забезпечення дії Конституції України та законів України на території, що підпадає під їх юрисдикцію; вони у взаємодії з військовим командуванням забезпечують дотримання режиму воєнного стану; організовують необхідні заходи для оборони території та усіх об’єктів критичної і цивільної інфраструктури; заходи цивільного захисту і безпеки населення, дотримання прав, свобод і законних інтересів громадян, що проживають на даній території;

– програм соціальної підтримки – це комплекс заходів, які реалізуються державою, регіональними структурами або органами місцевого самоврядування в рамках соціальної політики, спрямовані на надання допомоги і підтримки окремим категоріям громадян у відповідності до законодавчих і правових актів.

1.3. Підходи і методи дослідження підвищення ефективності програм соціальної підтримки на рівні військових адміністрацій

Методологія наукового пошуку – це системна основа, яка обирається для вирішення проблеми дослідження шляхом застосування найбільш адекватних принципів, підходів і методів в конкретному дослідженні предмету у відповідності до його мети і завдань. Без чіткої методологічної основи наукове дослідження може бути непослідовним і неструктурованим, що призводить до невизначеності у результатах і висновках. Тому розуміння ролі методології у дослідженні відіграє важливу роль і забезпечує кінцевий успіх наукової роботи [28].

Методи наукового дослідження є ключовим елементом в процесі наукової діяльності. Саме завдяки методам збираються (емпіричні методи) і аналізуються (теоретичні методи) факти, дані, які потім покладаються в основу дослідження за конкретною проблематикою. Методи наукового дослідження

представляють собою систему прийомів, операцій і процедур для отримання нового знання, перевірки гіпотез, а також для розробки практичних рекомендацій. Таким чином, основною задачею методів є забезпечення об'єктивності і достовірності отриманих результатів.

Крім конкретних методів дослідження значну вагу в ньому відіграють наукові підходи. Науковий підхід – це особливий спосіб мислення і пізнання, якісно відмінний від буденного та ідеологічного. Той чи інший науковий підхід, на який спирається дослідник, визначає загальний напрямок його думок, розуміння в якому річищі слід рухатися в науковому пошуку.

Щодо наукових принципів, то це, перш за все, ті основоположні засади, які обирає науковець, які стають його світоглядними орієнтирами, і які він не має права порушувати.

Методологічні засади, описані нами вище, є тим непорушним базисом, якого ми будемо дотримуватися протягом усього даного конкретного дослідження.

Принципи, покладені в основу даної роботи, взяті із загально визнаних наукових принципів. В першу чергу, це принцип об'єктивності. Спираючись на нього, будемо слідувати законам пізнання, законам об'єктивного світу, законам протікання конкретних соціальних процесів і діяльності, уникаючи особистих інтересів та установок, що убезпечить нас від упередженості, спроби підтасувати факти, зробити висновки на чиюсь користь всупереч істині.

По-друге, слід дотримуватися принципу науковості, а це означає, що в процесі здобуття фактів, їх аналізу, ми спираємося на наукові концепції, теорії, закономірності, новітні відкриття в галузі публічного управління та всієї системи соціогуманітарного знання.

Третій принцип – це діалектичний принцип зв'язку і взаємообумовленості. Згідно йому, зв'язок явищ, під яким розуміється таке відношення між двома процесами, коли зміна в одному об'єкті супроводжується змінами у іншому (взаємообумовленість) і має універсальний характер. Даний принцип дуже важливий з точки зору дослідження ефективності розробки

програм соціальної підтримки на рівні військової адміністрації, адже в залежності від того, що покладено в основу їх розробки (які зв'язки), як враховані усі об'єктивні фактори (воєнно-політична ситуація, соціально-економічне становище, кількість категорій громадян, які потребують підтримки тощо) та суб'єктивні (організаційно-управлінські здібності керівництва військової адміністрації та усіх виконавців) – в кінцевому рахунку буде залежати ефективність таких програм.

Важливим елементом методології є підходи до вивчення явищ і процесів об'єктивної дійсності. В даному дослідженні будемо спиратися на системний, міждисциплінарний, особистісний і діяльнісний підходи. При цьому слід зауважити, що перші два належать до рівня теоретичного аналізу, а інші – до рівня практичного аналізу.

Системний підхід, по-перше, витікає із принципа всебічного зв'язку і взаємообумовленості. Він відображає внутрішні і зовнішні зв'язки явищ і процесів, а також взаємообумовленість різних явищ оточуючої дійсності, їх взаємовпливи один на одного. Системний підхід орієнтує дослідника на необхідність підходити до вивчення явищ і процесів суспільного життя як до системи, яка має певну сукупність елементів, їх впорядкування в певну структуру та свої закони функціонування.

В даному дослідженні представлено декілька систем: 1) сама військова адміністрація в усій сукупності її організаційно-управлінських структур; 2) програми соціальної підтримки також представляють собою системне явище, адже програма – це і є комплекс заходів, направлених на досягнення певної мети.

Сутність системного підходу, як пише І. Сіменко, полягає у тому, що відносно самостійні компоненти розглядаються не ізольовано один від одного, а в їх взаємозв'язку, у русі і розвитку. Системний підхід дозволяє виявити інтегральні і системні властивості та якісні характеристики системи, які можуть бути не притаманні окремим елементам системи. Як слушно зазначає автор, головне призначення системного підходу полягає не просто в аналізі якихось

систем, а в системному розгляді деяких сукупностей елементів і зв'язків між ними, які дослідник відповідно до своїх завдань визначає саме як системи [48].

Таким чином, для досліджень з проблем публічного управління та адміністрування процедури й засоби системного підходу є важливим компонентом загальної методології. Вони сприяють більш глибокому усвідомленню управлінських практик, різноманіттю зв’язків між ними як в середині системи, так і зв’язків із зовнішнім середовищем.

Наступним підходом, на який спирається дане дослідження, є міждисциплінарний підхід. Міждисциплінарність даного дослідження прослідковується вже на самому початку, в момент розгляду джерельної бази. Щоб прослідкувати, як розгорталося вивчення означеної проблематики, довелося переглянути низку джерел юридичного, економічного, політологічного, соціологічного і власне публічно-управлінського спрямування.

Отже, особливістю проведення міждисциплінарних досліджень в сфері публічного управління є те, що вони можуть бути ефективними і вирішувати різні науково-практичні задачі тільки у комплексі з іншими науками. Взагалі, як відмічають О. Дєгтяр і К. Сагалович, науку публічного управління та адміністрування слід вважати міждисциплінарною, оскільки вона не тільки виробляє власний категоріальний апарат та способи пізнання, але й вільно використовує поняття, методи, моделі, концепції з інших галузей знань для досягнення власних цілей. Більш того, стверджують автори, в широкому сенсі фактично усі сучасні соціальні науки можна охарактеризувати як міждисциплінарні [13, с. 17].

На підтвердження використання міждисциплінарного підходу в даній роботі свідчить не лише те, що ми спираємося на широку джерельну базу інших соціогуманітарних наук, використовуємо їх понятійно-категоріальний апарат, але й у практичній частині роботи використовуємо метод соціологічного опитування для перевірки ефективності розробки програм соціальної підтримки

на рівні військової адміністрації. Названі вище підходи використовуються на рівні теоретичного аналізу.

На рівні практичного аналізу будемо спиратися на діяльнісний та особистісний підходи.

В найбільш узагальненому вигляді діяльнісний підхід підкреслює соціальну природу таких явищ як суспільство, політика, держава, право, влада, публічно-державне управління. Вони створені активною діяльністю суб'єктів, рефлексивною за своєю природою і сутністю. Основний принцип діяльнісного підходу полягає в тому, що будь-яке соціальне явище не виникає само по собі, воно є результат діяльності людей. Отже, щоб зрозуміти, чому явище виникло (в даній роботі – це розробка програм соціальної підтримки населення), в чому полягає його зміст і сутність, яку мету переслідує, треба вивчити ідею, мету, мотивацію, суспільний інтерес тих, хто долучений до розробки цих програм.

Сутність особистісного підходу полягає у тому, що будь-яка публічно-управлінська діяльність в центр своєї уваги має ставити особистість. Власне для цього вона й реалізується, щоб система організаційно-управлінських дій була спрямована на задоволення потреб, інтересів, запитів громадян. Крім того, досягнення цілей публічного управління неможливо без мобілізації, організації і координації особистісних ресурсів, без докладання зусиль як тих, хто здійснює публічно-управлінську діяльність, так і тих, на кого вона спрямована.

Значну роль особистісний підхід відіграв при проведенні прикладного дослідження в процесі розробки соціологічної анкети для мешканців громади, які потребують соціальної підтримки.

Визначивши принципи і підходи, на яких базується дане дослідження, перейдемо до характеристики використаних методів.

Метод є способом отримання результатів, визначених проблемою і метою дослідження. Кожен метод передбачає пізнання об'єктивних закономірностей. Слід пам'ятати, що методи бувають загальнонаукові і спеціальні. Щоб наукова робота була якісною вони мають гармонійно доповнювати один одного [13, с. 16].

Виходячи з того, що одним з підходів обрано системний, то безперечно в якості загальнонаукових методів будемо використовувати метод аналізу і синтезу. Не вдаючись до опису цих методів, адже вони загальновідомі, зазначимо що принципи аналізу організованої системи (в даній роботі під такою системою розуміємо систему управління, яка реалізується на рівні військової адміністрації), полягає у визначенні функцій управління щодо конкретного процесу (в нашому випадку – розробка програм соціальної підтримки населення) і етапи циклу прийняття рішень: що робити, за рахунок яких ресурсів, із залученням яких суб'єктів, у які терміни тощо.

На етапі синтеза відбувається розробка моделі, оцінка моделі за визначеними критеріями, наприклад такими як: адекватність, доступність, простота, баланс між необхідністю і можливістю і тому подібне. Синтез – це отримання нового знання. Власне, розробка ефективної програми соціальної підтримки, це й є те нове знання, якого не мали раніше, до проведення аналізу.

Метод класифікації використовується при врахуванні ресурсів, за допомогою яких буде реалізуватися програми соціальної підтримки: людські ресурси, фінансово-економічні, управлінські ресурси та інші.

Метод узагальнення – це логічний метод, за допомогою якого робляться різні умовиводи, наприклад щодо можливості, доцільності, законності і тому подібне у публічному управлінні. Узагальнення має важливе значення для встановлення проміжних результатів і підсумкових висновків в дослідженні.

Метод узагальнення відіграє також важливу ролі у прогнозуванні майбутніх подій, які спостерігати неможливо.

Для організації практичної частини роботи використані методи соціологічного опитування шляхом анкетування. Даний метод дає змогу отримати інформацію від тих, хто безпосередньо є бенефіціаром, тобто одержувачем вигод від реалізації програм соціальної підтримки стосовно того, наскільки вони є ефективними. Цей метод належить до збору первинної інформації. Також будемо використовувати і вторинну інформацію. Для цього скористаємося даними соціологічних досліджень, проведених іншими

дослідниками на подібну тематику і опублікованих у відкритому доступі. Крім того скористаємося документальними джерелами, тобто безпосередньо проаналізуємо зміст програм соціальної підтримки на рівні військової адміністрації.

Підбиваючи підсумок даного підрозділу, зазначимо, що правильно підібрана методологія дослідження забезпечує ефективність і результативність кінцевого результату. А саме:

– дослідник може проаналізувати яким має бути результат проведеного дослідження. Виходячи з цього можна зрозуміти які вихідні дані потрібні для аналізу і формулювання висновків;

– які інструменти (принципи, підходи, концепції, методи, дослідницькі процедури) необхідно здійснити, щоб зібрати дані та проаналізувати їх, підтвердити практичною складовою, щоб можна було говорити про достовірність дослідження;

– обґрунтувати, чому саме ці інструменти слід обрати для підготовки і проведення дослідження, аргументувати свою позицію.

В цілому перший розділ кваліфікаційної роботи магістра представляє собою методологічну платформу, на основі якої розгортається науково-теоретичне і наукове-практичне дослідження ефективності розробки соціальних програм підтримки на рівні військових адміністрацій. Завдяки реалізації даного розділу виконані три дослідницьких завдання.

РОЗДІЛ 2
ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ПРОГРАМ СОЦІАЛЬНОЇ ПІДТРИМКИ НА РІВНІ ВІЙСЬКОВИХ АДМІНІСТРАЦІЙ

2.1. Аналіз діяльності військових адміністрацій із забезпечення соціальної підтримки населення

У першому розділі під час реалізації завдання щодо уточнення змісту і сутності ключових понять, ми коротко (настільки, щоб була зрозуміла сутність поняття «військова адміністрація») розглядали основні напрямки діяльності даного органу управління, спираючись при цьому на законодавчу базу.

В даному підрозділі планується здійснити детальний аналіз діяльності військових адміністрацій, в тому числі такого аспекту як надання соціальної підтримки населенню, що мешкає на території, підпорядкованій даній адміністрації.

Як відомо, в Україні на тлі запровадження воєнного стану було прийнято рішення про створення військових адміністрацій, що закріплено Законом України «Про правовий режим воєнного стану» [39] та Указом Президента України «Про утворення військових адміністрацій» [44].

Слід згадати, що вперше Закон «Про правовий режим воєнного стану» був прийнятий Верховною Радою України і підписаний президентом Л. Кучмою ще у 2000 році. Декілька разів до його редакції вносилися зміни (2003, 2008, 2010, 2012 роки). Він втратив чинність у 2015 році на підставі прийняття нового закону «Про правовий режим воєнного стану», підписаному президентом П.Порошенко у 2015 році (чинний на теперішній час зі змінами і доповненнями). Проте, президент П. Порошенко зазначив, що указ про введення воєнного стану в Україні буде підписаний, якщо буде порушено перемир'я, встановлене так званим Мінськом-2 (Мінський протокол, прийнятий на саміті Нормандської четвірки у Мінську 11-12 лютого 2015 року). Тоді ж Верховною Радою України ухвалюється Закон «Про військово-цивільні

адміністрації», ініційований на засіданні РНБО. Низка військово-цивільних адміністрацій формується на підставі Указів Президента України протягом 2015-2021 років на територіях Луганської і Донецької областей, які були підконтрольні Україні.

Метою військово-цивільних адміністрацій, як визначалося у відповідному законі, є створення умов для забезпечення життєдіяльності відповідних територіальних громад, вирішення питань місцевого значення шляхом установлення особливого порядку здійснення окремих повноважень органів місцевого самоврядування на території, яка підпадає під юрисдикцію ВЦА, у разі коли органи місцевого самоврядування самоусунулися від їх виконання або не здатні їх здійснювати [35].

До речі, на той час у деяких політиків, громадських активістів, лідерів громадських організацій виникало питання щодо доцільності таких дій з боку центральної влади, зокрема чи не є це «наступом» на досягнення децентралізації та спроби знову побудувати міцну вертикаль. В той же час, з урахуванням відверто колабораціоністського складу обласних і деяких районних рад Донецької і Луганської областей, скасування органів самоврядування, що скомпрометували себе на початку гібридної війни, виглядало цілком логічним. Тож запровадження ВЦА в решті решт було сприйнято як необхідний крок щодо реалізації державної політики на цих територіях.

За часів президенства П. Порошенка режим воєнного стану був запроваджений лише один раз у 2018 році на обмежений строк у зв'язку з проявом чергової агресії з боку РФ у водах Азово-Керченської акваторії. Його дія розповсюджувалася не по всій території України, а у деяких східних та південних регіонах нашої держави.

Після повномасштабної агресії росії проти України 24 лютого 2022 року Указом президента В. Зеленського режим воєнного стану вводиться по всій території України. Аналізуючи законодавче визначення воєнного стану [39], можна виділити такі його ознаки: 1) це особливий вид правового режиму; 2) він може передбачити обмеження прав і свобод людини і громадянина,

гарантованих Конституцією України; 3) його можна встановити як на всій території України, так і обмежуватися окремими територіями, де існує найбільша загроза і небезпека; 4) він має чітко окреслену мета – усунення небезпеки для державної незалежності України, відсіч збройній агресії; 5) правовий режим воєнного стану може передбачати надання органам державної влади, органам місцевого самоврядування особливих повноважень і юрисдикції, необхідних для таких органів, зокрема створювати військові адміністрації з визначеними повноваженнями.

Замість військово-цивільних адміністрацій утворюються військові адміністрації на базі обласних державних адміністрацій усіх областей України та на базі існуючих районних державних адміністрацій. Вони також можуть утворюватися у населених пунктах, де органи місцевого самоврядування та їх виконавчі органи не здійснюють свої повноваження в наслідок самоусунення або фактичного саморозпуску [44].

Особливість діяльності військових адміністрацій у порівнянні з військово-цивільними адміністраціями полягає у тому, що на додачу до усіх функцій, які виконували ВЦА для забезпечення потреб органів влади (обласних, районних державних адміністрацій) в умовах воєнного стану, додалася функція оборони і безпеки.

Отже, утворення військових адміністрацій як повноважного органу державної влади, – це була відповідь на запровадження воєнного стану, зумовленого повномасштабною військовою агресією росії проти України в інтересах забезпечення оборони і безпеки територіальних громад, захисту критичної інфраструктури і суспільного порядку, охорони прав і свобод та законних інтересів мешканців громад, забезпечення їх повноцінного функціонування в умовах воєнного часу, збереження економіки і підтримки її стабільності попри всі воєнні виклики, а також соціальної підтримки населення.

В наслідок тимчасової окупації низки територій України на підконтрольну територію були переміщені міські, районні, селищні органи влади, які не пішли на співпрацю з окупантами, на основі яких також

утворювалися військові адміністрації тимчасово окупованих територій, але переміщені. Переміщеними військовими адміністраціями (міськими, районними, селищними) вважаються такі, що змінили свою юридичну адресу в наслідок тимчасової окупації території, на якій вони діяли, але продовжують свою діяльність з державного управління загального характеру (згідно статусу юридичної особи в Єдиному державному реєстрі).

Багато хто задається питанням: навіщо створювати військові адміністрації для управління тимчасово окупованими територіями (як вже зазначалося вище – переміщені). На нашу думку, це необхідно, в першу чергу, для переселенців з цих громад. Через військові адміністрації окупованих міст і селищ мешканці таких громад мають змогу отримувати соціальні виплати, гуманітарну допомогу, забезпечення прихистком, медичними послугами тощо. Більш того, переміщені військові адміністрації дозволять вирішити проблему реінтеграції і соціально-економічного відновлення деокупованих громад, адже вони почнуть діяти на цих територіях відразу ж після деокупації та створення там безпекових умов («зачистка» від залишків окупаційних військ, розмінування і таке інше).

Таким чином, важливим чинником забезпечення життєдіяльності громад та їх функціонування в умовах війни, стала зміна органів місцевої влади на районному (районні державні адміністрації) і регіональному рівні (обласні державні адміністрації) на військові адміністрації, які забезпечують у повному обсязі як функції публічно-державного управління, так і безпеку на території їх повноважень.

Органи місцевого самоврядування (міські голови, голови сільських та селищних громад, міські, сільські та селищні ради), які зберегли свою функціональну придатність, продовжують виконувати свої повноваження, направлені на вирішення питань місцевого значення, з урахуванням специфіки управлінської діяльності в умовах воєнного стану у безпосередній взаємодії з відповідною районною та обласною військовими адміністраціями.

Поряд із функціями загального порядку, таких як організаційно-розпорядчі дії щодо втілення рішень військово-політичного керівництва

держави в умовах війни, організації оборони і безпеки території та захисту критичної інфраструктури (а для прифронтових територій – участі у будівництві фортифікаційних споруд), сприяння розвитку та надання підтримки бізнесу, вироблення стратегії щодо соціально-економічного відновлення території під час війни та у повоєнний період, однією із найголовніших функцій була й залишається функція надання соціальної підтримки усім громадянам, що проживають на території (або були переміщені з неї), яка підпадає під юрисдикцію конкретної військової адміністрації.

Всі заходи із соціальної допомоги і підтримки населенню розробляє Уряд України в особі свого повноважного органу – Міністерства соціальної політики України. Підтримку окремим категоріям розробляє і здійснює Міністерство у справах ветеранів та ще низка міністерств і відомств, які дотично причетні до надання соціальної підтримки у різних сферах життєдіяльності громадян.

Як відомо, центральні державні органі розробляють візію з тих чи інших питань соціальної підтримки, виробляють стратегію та домагаються ресурсного забезпечення на рівні державного бюджету. Безпосереднє ж втілення соціальної підтримки здійснюється на місцях на рівні обласних, районних військових адміністрацій, які володіють інформацією про нагальні проблеми мешканців громади.

Так, Міністерство фінансів України ще у квітні 2022 року надало право військовим адміністраціям та органам місцевого самоврядування на місцях визначати особливості прийняття рішень про надання соціальних послуг і соціальної підтримки населенню на території, що підпадає під їх юрисдикцію. Згідно даного документу надається право: 1) розширити повноваження військових адміністрацій у частині управління наданням соціальних послуг і соціальної підтримки громадянам та організації надання ними цих послуг; 2) фінансувати соціальні послуги та допомога надані під час дії воєнного стану надавачами державної / комунальної форми власності, особам із числа внутрішньо переміщених осіб за новим місцем їх проживання, які опинилися у складних життєвих обставинах через шкоду, завдану бойовими діями,

терористичним актом, в порядку, визначеному Урядом за рахунок коштів державного, місцевих бюджетів та інших джерел фінансування, не заборонених законодавством [43] та деякі інші положення.

Ще до повномасштабної війни в рамках євроінтеграційних процесів Міністерство соціальної політики розпочало масштабний проєкт з модернізації системи соціальної підтримки населення України за участі Світового банку. Головною ідеєю цього проєкту було реформування соціальної сфери української держави у відповідності до соціальних стандартів Європейського Союзу. Проєкт включав проведення кількісних і якісних досліджень, аналіз та впровадження кращих практик закордонного досвіду, навчання фахівців, які будуть втілювати напрацьовані ініціативи на місцях, що передбачає багато різних субпроєктів з різними підрядниками, в тому числі не тільки державними, але й приватними. До даного проєкту (крім Світового банку) були залучені й інші міжнародні донори.

В ході реалізації проєкту розпочалася побудова якісно нової моделі надання соціальної підтримки населенню. Вирішувалося декілька дуже важливих задач, як то: 1) удосконалення надання соціальної підтримки найбільш вразливим верствам населення (людей з інвалідністю, осіб з ВІЛ/СНІД, наркозалежних тощо). Зокрема, була розроблена система заходів, направлених на повернення таких людей до активної праці та життєдіяльності, формування особистісних якостей і установок, що сприяють адаптації до соціального життя, самостійного задоволення повсякденних життєвих потреб; 2) розвиток сімейних форм опіки дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, попередження соціального сирітства та розвитку альтернативних форм інтернатним та сиротинським закладам (прийомні сім'ї, дитячі будинки сімейного типу, усиновлення); 3) виведення сімей із бідності та стимулювання їх до економічної незалежності (сприяння розвитку приватного підприємництва); 4) посилення ролі громад у забезпеченні соціальних потреб мешканців; 5) покращення адміністрування надання соціальних послуг та різних форм соціальних виплат [30]. Але, нажаль, початок повномасштабної

агресії росії проти України не дав реалізуватися цьому проєкту в повному обсязі.

З початком активної фази бойових дій в Україні значно побільшало вразливих категорій населення, яким потрібна була соціальна допомога і підтримка. З кожним днем війни, яка триває вже майже три роки, навантаження на соціальну сферу збільшується щодня. Власне, важко виділити якісь категорії населення, які б не потребували підтримки: від психологічної допомоги – до повної реабілітації та повернення до життя; від отримання гуманітарної допомоги у вигляді продуктів харчування та засобів гігієни – до відновлення пошкодженого або зруйнованого житла; від надання прихистку внутрішньо переміщеним особам – до їх працевлаштування та інтеграції у нову громаду. Всі ці проблеми склали список невідкладних задач щодо забезпечення соціальної підтримки населення, які поставали перед військовими адміністраціями.

При цьому у кожної громади виявлялися свої особливості і виклики, які також треба враховувати. Наприклад, є громади, що знаходяться в безпосередній близькості до лінії фронту, а деякі з них – взагалі на лінії зіткнення. Втім, далеко не всі мешканці цих громад готові виїхати у більш безпечні місця, а примусової евакуації не здійснюється (наприклад, в Запорізькій області це м. Оріхів, м. Степногірськ, селище Комишуваха та багато подібних). Отже, військові адміністрації мають забезпечувати соціальну підтримку мешканців таких громад для їх фізичного виживання поряд з лінією фронту. І це непоодинокі приклади. За різними даними, приблизно 12 млн людей, які проживають в особливо небезпечних районах Харківської, Сумської, Херсонської, Донецької областей, поки що не бажають чи не можуть залишити ці території, які несуть в собі підвищені ризики з різних причин: відсутність ресурсів чи інформації про можливість отримати безпечні локації та житло [32, с. 39].

Є громади, в яких кількість вимушених переселенців вже складає майже третину від мешканців громади (наприклад, Нововолинська територіальна громада прийняла найбільшу у Волинській області кількість ВПО з усіх

куточків України, на одного мешканця громади). Для військових адміністрацій постає питання забезпечення ВПО соціальним житлом, правильним забезпеченням соціальними виплатами, гуманітарною допомогою тощо. Подібні питання постійно піднімаються на діалогових зустрічах представників військових адміністрацій та органів місцевого самоврядування для налагодження взаємодії щодо надання соціальної підтримки населенню в умовах війни [50].

Також слід зазначити, що в умовах воєнного стану військові адміністрації не згорнули діяльність жодної із структур соціальної сфери. Вони продовжують працювати як і в довоєнний час і виконують свої задачі у повному обсязі: своєчасно призначаються державні виплати, пільги, субсидії, які передбачені законодавством.

Так, згідно законодавству, Управління соціального захисту обласних військовий адміністрацій надають державну допомогу малозабезпеченим сім'ям, одиноким матерям, особам з інвалідністю з дитинства і дітям з інвалідністю, дітям, які виховуються у багатодітних сім'ях тощо. Усі види державної допомоги виплачуються своєчасно, у відповідності до встановленого графіку. Домогосподарствам і особам, які мають право на житлові субсидії, вони також виплачуються.

Крім того, передбачена адресна допомога у вигляді матеріальних виплат певним категоріям населення. Така допомога надається за рахунок місцевих бюджетів. Підставою для надання такої підтримки може слугувати особиста заява заявника, підтверджена відповідними необхідними документами. Так, наприклад, матеріальна підтримка надається малозабезпеченим сім'ям, сукупний дохід яких на одного члена сім'ї за три попередні місяці, які передують подачі звернення, не перевищує одного з половиною розміру прожиткового мінімуму на одну особу. Нажаль, така підтримка не здійснюється на постійній основі, а є одноразовою допомогою (раз на рік). Разом з тим, для малозабезпечених сімей навіть вона є суттєвою.

У переліку адресної допомоги виділяється цільова допомога за різними напрямами, зокрема дітям з інвалідністю, з синдромом аутизму, ДЦП, цукровим діабетом, хворим на онкологію, сім'ям, які виховують двох дітей з інвалідністю, дітям з інвалідністю, яких виховують батьки з інвалідністю та деяким іншим категоріям.

Не дивлячись на вкрай складну ситуацію, спричинену війною, погіршенням економічної ситуації, Управління охорони здоров'я обласних військових адміністрацій разом з Управлінням соціального захисту продовжують роботу по оздоровленню громадян пільгових категорій (осіб з інвалідністю, дітей з тяжкими та рідкісними захворюваннями, дітей з багатодітних сімей тощо) у лікувально-санаторних закладах. За рахунок місцевих бюджетів та інших джерел фінансування, в тому числі благодійників та меценатів, міжнародних гуманітарних організацій, пільгові категорії населення з прифронтових територій мають змогу оздоровитися у санаторіях Закарпаття, Львівської області, Хмельниччини, Волині.

На особливу увагу з боку військових адміністрацій різного рівня (обласних, районних, селищних) щодо надання соціальної підтримки заслуговує категорія громадян у статусі вимушених переселенців. Ця категорія з'явилася в Україні ще з 2014 року, але масштаби переміщення населення після повномасштабного вторгнення та майже трирічної геноцидної війни з 2022 року – не порівнянні.

В момент масових переміщень, який припадає на першу половину 2022 року, військові адміністрації, як захід кризового реагування, організовували пункти тимчасового прихистку для ВПО у всіх можливих на той момент установах (гуртожитках, санаторіях, будинках відпочинку, школах, дитячих садочках тощо). Створювали гуманітарні Хаби (центри первинного обслуговування та інформування населення), де приймали переселенців, забезпечували їх харчуванням, речами першої необхідності, надавали психологічну, юридичну та інформаційну допомогу.

До діяльності таких Хабів залучали волонтерів з числа небайдужих громадян, різноманітні благодійні фонди та організації. У діяльності таких осередків людяності і згуртованості усіх громадян, проявилася співпраця органів державної влади в особі військових адміністрацій та громади. Гуманітарні Хаби відіграли і продовжують відігравати одну з провідних ролей у наданні соціальної підтримки переміщеним особам. По теперішній час вони продовжують працювати, приймати тих, хто потребує підтримки, надають гуманітарну допомогу та інші соціальні послуги для громадян.

Громадянам, які отримали статус ВПО після 24 лютого 2022 року виплачується щомісячна грошова допомога від держави у розмірі 3000 гривень на кожну дитину або особу з інвалідністю та 2000 гривень на дорослу особу. Щоправда зараз ця фінансова допомога розповсюджується не на всіх переселенців, а лише на тих, хто виїхав з місць проведення активних бойових дій, оточення або тимчасової окупації.

І це, до речі, ще одна задача, яка покладається на військові адміністрації – налагодити облік тих категорій громадян, які потребують соціальної допомоги і підтримки. Адже ще у 2019 році Кабінет Міністрів України ухвали постанову «Про Єдину інформаційно-аналітичну систему управління соціальною підтримкою населення України (E-Social)» [37]. Передбачалося, що ця Система, по-перше, налагодить облік громадян, які мають право на отримання соціальної допомоги і підтримки з боку держави, дозволить швидко веріфікувати особу, яка має право на соціальну допомогу, надасть змогу цифровізувати увесь процес надання соціальної підтримки. Громадянин має змогу зареєструватися через відповідний веб-портал, сформувати свій особистий кабінет (на кшталт як на порталі Пенсійного фонду сформувати свій особистий кабінет), через який зможе додавати необхідні документи (посвідчення особи з інвалідністю, довідку ВПО, посвідчення багатодітної сім'ї і тому подібне),оформлювати та керувати наданням йому усіх видів соціальної підтримки, що передбачені законодавством.

Нажаль, до сьогоднішнього дня Система не запрацювала. Наразі у Верховній Раді України знаходиться проєкт закону України «Про Єдину інформаційну систему соціальної сфери», але коли депутати поставлять його до розгляду також не відомо. Тож поки посадовці військових адміністрацій ведуть облік самостійно. А громадянам для встановлення статусу внутрішньо переміщеної особи треба самостійно зареєструватися через електронний застосунок на порталі «Дія» або звернутися особисто в управління соціального захисту населення, або до найближчого ЦНАПу.

З урахуванням того, що війна продовжується і люди не можуть жити у тимчасових помешканнях на постійній основі, перед військовими адміністраціями постає дуже непроста задача – вирішення питання житла не тільки для кризової ситуації, але й на середньо і довгострокову перспективу.

Для вирішення цього складного питання урядом України було розроблено декілька заходів щодо створення додаткових механізмів із забезпечення житлом громадян, які вимушені були переселятися у більш безпечні регіони. Зокрема у Постанові про «Деякі заходи формування фондів житла, призначеного для тимчасового проживання внутрішньо переміщених осіб» було розроблено Порядок формування житлових фондів тимчасового проживання, створення обліку та надання житла для ВПО, Порядок викупу, будівництва житла з метою передачі для тимчасового проживання внутрішньо переміщених осіб та Порядок і умови надання субвенції з державного бюджету місцевим бюджетам на викуп, будівництво житла з метою передачі для тимчасового проживання внутрішньо переміщених осіб [14].

З цією метою планувалося залучати міжнародних партнерів, зокрема Управління Верховного Комісара ООН у справах біженців, та будівельні організації для будівництва комфортного житла за новими технологіями. Одним із шляхів вирішення даної проблеми було будівництво модульних містечок. На військові адміністрації разом з органами місцевого самоврядування покладалася задача виділення землі для будівництва таких містечок, розробка документації з проведення комунікації тощо. Є приклади доволі успішної

реалізації подібних проєктів, але, нажаль, є і не дуже успішні. Причин тому декілька: несприятливе місце розташування, якість самих будівель, непридатність для проживання людей з інвалідністю та деякі інші. Крім того, на рівні держави і громади відсутнє розуміння, що забезпечення доступним житлом потребує більшого залучення ресурсів, що має бути підраховано під час оцінки потреб в житлі.

Ще одним шляхом вирішення проблеми забезпечення житлом переселенців є перебудова і переобладнання існуючих приміщень, які є комунальною власністю місцевих громад. Таке переобладнання відбувається за рахунок місцевої влади, громадянського сектору, благодійників, бізнесу.

Загальнодержавної політики з цього питання поки не вироблено, немає механізму передачі нежитлових приміщень, гуртожитків для переобладнання громадськими організаціями, що породжує довготривалу бюрократичну тяганину, інколи супротив місцевої влади. Отже, роль військової адміністрації полягає у налагоджені діалогу (медіаторна функція) між усіма причетними сторонами для успішного вирішення питання.

Не менш важливим і складним питанням є питання щодо надання соціальної підтримки мешканцям, чиї помешкання були пошкоджені чи знищені під час бомбардувань та інших ворожих дій. Тут мова йде про надання тимчасового соціального житла, надання допомоги на оренду житла, забезпечення будівельними матеріалами для тимчасового облаштування/ремонту пошкодженого житла, організація діяльності комісій з обстеження пошкодженого чи зруйнованого житла для отримання компенсаційних виплат за програмою Е-Відновлення тощо. Так, наприклад, за інформацією директора Департаменту житлово-комунального господарства Запорізької ОВА В. Литвиненка, яку він надав Українській регіональній суспільній телерадіокомпанії «Суспільне Запоріжжя» у серпні 2024 року: «У Запорізькій області протягом 2023-2024 років 715 власників отримали від держави компенсацію на ремонт пошкодженого житла на суму

понад 50,5 млн гривень. Ще для 99 сімей сформовано сертифікати на грошову компенсацію за зруйновані квартири або будинки на 128 мільйонів гривень» [6].

В рамках написання даного підрозділу не можливо не згадати ще про один напрямок діяльності військових адміністрацій з надання соціальної підтримки такий категорії громадян як військовослужбовці, ветерани та члени їх сімей. Взагалі, треба відмітити, що з огляду на те, що українська держава вже 10 років знаходиться у війні з різним ступенем інтенсивності, соціальна підтримка військовослужбовців, ветеранів та їхніх сімей – це питання, яке завжди на часі. Але наразі воно набуло особливої уваги. Наші захисники і захисниці – «золотий» фонд держави зараз і у часи повоєнної відбудови.

До початку повномасштабної агресії, починаючи з 2014 року, соціальна підтримка військовослужбовців і членів їх сімей реалізувалася відповідно до умов і потреб особливого періоду, визначених АТО / ООС, однак не воєнного стану. Загальна мобілізація і призов на військову службу військовозобов'язаних значно збільшив потребу в соціальному захисті і соціальній підтримці як військовослужбовців, так і членів їхніх родин, які переважно виявилися непідготовленими до нових умов, викликів, пов'язаних з тривалим відривом годувальників від своїх родин, які пішли на захист Батьківщини.

На теперішній час соціальна підтримка військовослужбовців та ветеранів розуміється посадовцями військових адміністрацій як поєднання належної матеріальної, психолого-адаптаційної, реабілітаційної, юридичної підтримки, здійснення соціального супроводу та представництва інтересів військовослужбовців у різних інституціях; ресоціалізації ветеранів і ветеранок до цивільного життя після звільнення з військової служби. З цією метою спеціалісти відповідних департаментів військових адміністрацій встановлюють взаємозв'язок з ветеранськими та іншими громадськими організаціями і фондами, сприяють створенню ветеранських осередків.

Так, наприклад, за підтримки Департаменту соціального захисту Запорізької ОВА створено Центр ветеранського розвитку [20]. Він працює як ветеранський Хаб, де ветерани і ветеранки можуть пройти психологічну і

соціальну реабілітацію, отримати необхідну консультативну підтримку з різних питань, в тому числі професійної підготовки і перепідготовки, юридичну допомогу з відкриття власного бізнесу і таке інше. У цьому ж центрі надається соціально-психологічна підтримка родинам ветеранів, в тому числі загиблим. За короткий строк свого існування Центр став осередком однодумців, але не «закритим клубом». В ньому збираються всі, хто підтримує наших захисників і захисниць. Сюди приходять ті, хто зараз планує вступати в ЗСУ, щоб отримати поради, певний досвід, а також ті, хто готовий підтримати ветеранів, в тому числі матеріально або запросити на роботу – бізнесмени, підприємці.

Таким чином, аналізуючи діяльності військових адміністрацій із забезпечення соціальної підтримки населення, слід відмітити, що, по-перше, військові адміністрації утворювалися у відповідності до запровадження правового режиму воєнного стану і діють як специфічні органи державної влади з елементами військового управління. Правовий характер діяльності військових адміністрацій відображається в особливому зв'язку з органами місцевого самоврядування, громадянами, які проживають на території їх підпорядкування, для захисту їх прав і свобод, з центральними органами публічно-державної влади.

Серед багаточисельного функціоналу військових адміністрацій, одне з чільних місць займає надання соціальної підтримки різним категоріям населення, яке проживає на відповідній адміністративно-територіальній одиниці (або переміщене з неї), оскільки перебіг і наслідки великої війни суттєво погіршили становище майже всіх громадян, а найбільше – соціально вразливих верст населення. Під час війни ще більш незахищеними стали особи з інвалідністю, самотні незабезпечені люди, діти-сироти, багатодітні сім'ї, родини військовослужбовців, сім'ї полонених військовослужбовців, переселенці та багато інших.

За майже три роки війни військовим адміністраціям вдалося напрацювати систему соціальної допомоги і підтримки постраждалим від війни громадянам і вразливим категоріям населення. Та оскільки війна ще незавершена, динамічна

зміна соціального середовища, що триває, вимагає й відповідної динаміки змін в роботи військових адміністрацій щодо забезпечення постійної адаптації системи соціальної допомоги населенню до нових викликів.

2.2. Сутність та процедури розробка програм соціальної підтримки на рівні військових адміністрацій

У попередньому підрозділі було розглянуто загальні характеристики діяльності з надання соціальної допомоги на рівні військових адміністрацій. Сьогодні, коли соціальні проблеми громадян, викликані і пов'язані з війною, набувають системного і затяжного характеру, постала необхідність у комплексному підході до вирішення питань соціальної підтримки. Як висловлюється більшість науковців і практиків: «Сьогодні соціальна підтримка має носити адресний, цілеспрямований і комплексний характер. Вона покликана сприяти вирішенню не тимчасових, а довготривалих, можна сказати стратегічних проблем людей, пов'язаних з їх визначеним соціальним статусом (багатодітні сім'ї, особи з інвалідністю, діти-сироти, внутрішньо переміщені особи тощо), більш того, посилених війною. Така робота не може і не має розглядатися і використовуватися як інструмент забезпечення і (або) підвищення доходів цієї частини людей. Вона має бути спрямована створення умова для їх розвитку, сприяння тому, щоб вони стали активними суб'єктами у вирішенні своїх проблем» [33, с. 54].

З цього приводу дуже слушно висловила свою думку очільниця Міністерства соціальної політики України О. Жолнович. Як зазначила міністерка, багато видів соціальної допомоги і підтримки, які зараз надаються громадянам в Україні, неефективні і потребують переформатування. На теперішній час існують так звані «статусні» види підтримки, в яких призначаються невеликі виплати, які майже не вирішують проблеми людей, що опинилися у скрутній ситуації, спричиненій війною. Кабінетом Міністрів України визначено близько 40 бюджетних програм, кожна з яких містить від 20 різноманітних виплат, які, як правило, дрібні і сенс яких не до кінця зрозумілий.

«Я вважаю, – говорить міністерка, – увесь цей комплекс засобів слід переформатувати і направити на конкретну ціль – на підтримку людей, постраждалих від війни. Це непроста задача. Все це треба зробити дуже виважено, щоб дотриматися усіх конституційних вимог щодо соціальної підтримки людини. Ми маємо пам'ятати, що кінцева мета будь-якої соціальної політики – дати змогу людині подолати складні обставини, зробити її максимально активною, економічно самостійною.

Ми вважаємо, що саме на цій основі мають розроблятися і на це бути направленими програми соціальної підтримки громадян, постраждалих від війни. Так працює за кордоном уся система соціальної підтримки, і ми маємо взяти до уваги позитивний закордонний досвід» – сказала очільниця Міністерства соціальної політики України [16].

Розуміємо про що говорить О. Жолнович. Її основний меседж полягає в тому, що деякі соціальні виплати є малоефективними, більш того, породжують соціальне утриманство і споживацтво замість того, щоб спонукати особу до активізації своїх ресурсів при певній підтримці з боку держави і суспільства. Тому, більш дієвим засобом здійснення ефективної соціальної політики держави є розробка цільових програм підтримки, які мають визначити соціальні пріоритети та створити систему соціальної підтримки з чіткими механізмами її реалізації.

Вважаємо, що організація такої соціальної підтримки має здійснюватися на трьох рівнях соціальної політики: 1) на загальнодержавному рівні, де в цілому здійснюється концептуалізація, ціннісне обґрунтування, цілепокладання та узгодження урядових програм, 2) на середньому (регіональному) рівні визначаються конкретні адміністративні практики організації соціальної підтримки та визначення ресурси для її реалізації, 3) на нижньому рівні (територіальні громади) безпосередньо реалізуються практики соціальної підтримки, в яких беруть участь усі безпосередні актори на місцях.

При програмно-аналітичному підході надання соціальної підтримки окремим категоріям громадян забезпечується не тільки досягнення

комплексності управління процесом розвитку соціальної підтримки за рахунок застосування універсальних технологій, але й розробка на основі аналізу інформації конкретного плану заходів. В цілому розробка соціальних програм виступає як науково обґрунтоване визначення цілей, цільових завдань, показників розвитку соціальних процесів та основних компонентів втілення їх у життя. Об'єктами планування при цьому виступають соціальні процеси, які відбуваються у територіальному розвитку (в регіоні, в територіальній громаді), у певному функціональному підрозділі (управління, департаменти соціального захисту), а також у сфері соціальної підтримки певних категорій населення.

Соціальна підтримка громадян займає одне з найважливіших аспектів в структурі соціального і державно-публічного управління. Вона пов'язана із селективністю управління, з подоланням абсолютизації адміністративно-розпорядчих методів та впровадженням у життя управління шляхом залучення соціальних інфраструктур, вирівнювання стартових можливостей, надання соціальних послуг тощо.

В силу неоднакових соціально-економічних, демографічних, природно-кліматичних, фінансових та інших умов регіонів і окремих територій нашої країни в умовах повномасштабної війни росії проти України, військові адміністрації апробовують різноманітні підходи щодо розробки програм соціальної підтримки для мешканців тих громад, які знаходяться у їх підпорядкуванні.

Долучення органів місцевого самоврядування та військових адміністрацій різних рівнів до розробки програм соціальної підтримки громадян свідчить про те, що з моменту запровадження реформи децентралізації одним з її принципів є принцип муніципалізації. Муніципальна (регіональна) модель адресної соціальної підтримки має свою специфіку і ґрунтується на врахуванні соціальної диференціації населення, індивідуалізації підходів до організації соціальної підтримки, зосередженні суспільних ресурсів на допомозі і підтримці тих категорій, що найбільш постраждали від війни, і в той же час попередженні соціального споживацтва і утриманства.

При розробці програм соціальної підтримки розробники мають чітко уявляти, які задачі повинні вирішуватися в процесі реалізації програми. Звичайно, центральною задачею є виконання зобов'язань держави в особі своїх повноважних представників – військових адміністрації щодо соціальних гарантій та соціальної підтримки тих категорій громадян, які найбільш потребують такої підтримки в умовах війни, для створення сприятливих умов їх життєдіяльності і подальшого розвитку, для залучення якомога ширшого кола державних і недержавних організацій для вирішення соціальних запитів населення.

Крім того, при наданні соціальної підтримки населенню з боку військових адміністрацій в умовах війни важливою її рисою стають системні зміни моделі соціальної підтримки шляхом розробки спеціалізованих програм. При розробці програм соціальної підтримки військові адміністрації зосереджуються на найбільш важливих напрямках вдосконалення адресної соціальної підтримки окремим категоріям громадян. Тут важливо наголосити на декількох моментах: по-перше, при розробці програми слід спиратися на постійно оновлювану нормативно-правову базу, а по-друге, з необхідністю передбачати постійне збільшення груп населення, які будуть потребувати соціальної підтримки, адже геноцидна війна продовжується і постраждалі категорії збільшуються. А от ресурси, навпаки, зменшуються. Тому, треба ще й вміти розставляти соціально обґрунтовані пріоритети, тобто, організація адресної соціальної підтримки населення в рамка відношень «людина – громада – держава – закон – соціальна підтримка», можливість на місцях визначати кому первинно надавати підтримку і в яких формах та розробляти власні моделі програм підтримки.

Варто також звернути увагу на ресурсне забезпечення щодо розробки й реалізації програм соціальної підтримки. У формуванні економічних механізмів і технологій реалізації програм соціальної підтримки населення одним з ключових моментів є визначення принципів поєднання бюджетних, міжбюджетних (державного, регіонального та місцевого рівнів) і позабюджетних джерел для реалізації програми. Отже, розробка програм

соціальної підтримки має враховувати пошук джерел фінансування, вдосконалення механізмів управління та форм організаційної діяльності.

Вже на стадії розробки проєкту програми соціальної підтримки населення на рівні військових адміністрацій її ефективність буде залежати від декількох факторів, зокрема від того, наскільки чітко сформульовані цілі, продумані способи їх досягнення, критерії включення конкретних людей в число учасників програми.

Як вже зазначалося вище – метою цільових соціальних програм є прагнення не просто зменшити бідність окремих категорій населення, а забезпечити гідне існування, стабільне підвищення їх якості життя, доступності соціальних послуг, забезпечення самодостатнього функціонування за рахунок певних економічних механізмів і тим самим створити умови соціальної захищеності.

Розглянемо більш детально структуру програм соціальної підтримки громадян в умовах російсько-української війни на рівні військових адміністрацій. Соціальні програми представляють собою систему соціальних практик (соціальних дій). Як писав відомий англійський соціолог сучасності Е. Гідденс, на думку якого структурні якості соціальних систем є як засобом, так і результатом практик, які вони регулярно відтворюють [9]. Структура і дія пов’язані між собою саме за допомогою соціальних практик – дій, які соціальні актори здійснюють регулярно і які становлять соціальну тканину їхнього життя.

Отже, соціальні актори, в тому числі й співробітники системи соціального захисту військових адміністрацій орієнтуються у своїй поведінці на прийняті форми поведінки та інтереси тих, для кого вони будуть розробляти програму соціальної підтримки, оскільки вони відчуватимуть їх труднощі.

В даному дослідженні наша увага зосереджена на соціальних практиках реалізації адресних соціальних програм соціальної допомоги і підтримки. Відомо, що система соціальної підтримки – це не просто набір якихось дій, це соціальна інституція, яка функціонує на основі певних норм, правил, що

визначають взаємодію усіх суб'єктів не залежно від місця і часу реалізації соціальної програми.

Існує система соціальної політики держави, яка не дивлячись на усі обмеження воєнного стану продовжує соціальну підтримку населення, постраждалого від війни, залучаючи для цього усі наявні ресурси: Державний бюджет України та місцеві бюджети, фінансову і гуманітарну допомогу, яка надходить від міжнародних урядових і неурядових організацій, меценатську допомогу від окремих представників іноземних країн, допомогу українського бізнесу та волонтерських організацій, як наприклад «Добробат» – добровольчий будівельний батальйон, який допомагає постраждалим у нагальному відновленні житла та об'єктів соціальної інфраструктури тощо. Також при розробці програм соціальної підтримки громадян слід орієнтуватися на українське законодавство, яке регулює відносини і сфері надання соціальної допомоги і соціального захисту.

Таким чином, в структурі програм соціальної підтримки населення на рівні військових адміністрацій відображаються декілька важливих структурних елементів, як то: 1) наявна нормативно-правова база, 2) врахування напрямків соціальної політики України, 3) ресурсні можливості для надання соціальної підтримки; 4) суб'єкти надання соціальної політики, 5) регіональні та територіальні особливості, які притаманні діяльності тієї чи іншої військової адміністрації.

Нормативно-правова база, на основі якої розробляться програми соціальної підтримки населення в умовах війни включає низку основних законодавчих актів: закони України «Про правовий режим воєнного стану», «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту», «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей», указ Президента України «Про утворення військових адміністрацій», постанови Кабінету Міністрів України «Деякі питання соціальної підтримки внутрішньо переміщених осіб та інших вразливих категорій осіб», «Деякі питання використання коштів для задоволення потреб евакуйованих осіб та осіб, які

проживають в деокупованих населених пунктах», «Про підтримку окремих категорій населення, яке постраждало у зв'язку з військовою агресією Російської Федерації проти України», «Про спрощений механізм надання соціальної допомоги українцям в умовах воєнного стану», «Деякі питання формування та виконання місцевих бюджетів у період воєнного стану» та інші.

Основні напрямки соціальної політики України в умовах воєнного стану зосереджені на соціальній підтримці найбільш вразливих верств населення. З цією метою Кабінет Міністрів України, Мінфін і Мінсоцполітики:

– планує видатки на соціальний захист і соціальну допомогу громадянам у Державному бюджеті України;

– формує фінансову спроможність пенсійного забезпечення, в тому числі постійно переглядаючи розміри мінімальної пенсії, індексації пенсій і тому подібне;

– розробляє і фінансує соціальні програми, такі як: 1) стимулювання зайнятості населення, 2) доступу українців до якісних соціальних послуг, 3) підтримки внутрішньо переміщених осіб (фінансування допомоги ВПО та надання притулків, де це можливо), 4) програми гарантованого мінімального доходу, 5) програми підтримки оборонців членів їх сімей та сімей загиблих Героїв тощо.

В цілому соціальна політика України, не дивлячись на постійно зростаючі і гострені виклики війни, балансуючи між фінансовими обмеженнями і потребами людей, продовжує підтримку населення, постраждалого від війни.

Характеризуючи ресурсні можливості для надання соціальної підтримки громадянам, постраждалим від війни, та особливо вразливим категоріям населення, крім бюджетних асигнувань (до речі, бюджетні витрати на соціальну політику в Україні займають друге місце після фінансування оборонної та військової сфери), слід звернути увагу на гуманітарну та фінансову підтримку з боку міжнародних партнерів і міжнародних організацій і фондів. Зокрема, грошову допомогу у різному розмірі та періодичності виплат надавали такі міжнародні організації: UNHCR (Агенція ООН у справах біженців), USAID

(Агентство США з питань міжнародного розвитку), ACTED (Агентство з питань технічного співробітництва та розвитку), HIAS (американська благодійна організація допомоги мігрантам та біженцям), UKaid (Головна агенція зовнішньої допомоги Сполученого Королівства), Save the Children (Міжнародна організація з прав захисту дітей), Peace winds Japan (Японська неурядова організація займається підтримкою людей, які перебувають у скрутному становищі у зоні бойових дій) та багато інших.

Крім великих міжнародних організацій і фондів на допомогу і підтримку українцям, постраждалим від війни, долучилися окремі меценати і благодійники. Вже став відомим на всю Україну американський мільйонер-меценат Делл Лой Генсон, який збудував для переселенців з окупованих і особливо небезпечних територій, які повністю втратили своє житло, містечко під Києвом у селі Тарасівка. Це поки що єдине унікальне містечко в Україні, яке не є модульним. Воно представляє собою одноповерхові капітальні будинки в американському стилі з усіма комунікаціями, укомплектовані меблями, посудом та усім необхідним для життя. В цьому містечку також буде 28 багатоквартирних будинків садибного типу на 675 осіб. Вважаємо, що треба вивчати і масштабувати подібний досвід, шукаючи небайдужих людей по всьому світу.

Є, безумовно, меценати і в Україні. Чудовим прикладом є Проєкт RECOVERY медичної допомоги і реабілітації українським захисникам і захисницям та членам їх сімей Віктора і Олени Пінчуків.

Отже, при розробці програм соціальної підтримки на рівні військових адміністрацій слід володіти усією інформацією та залучати різноманітні ресурси, спрямовані на підтримку громадян, постраждалих від війни.

Наприкінці цього підрозділу варто охарактеризувати деякі приклади конкретних програм соціальної підтримки громадян, розроблених на рівні військових адміністрацій. Враховуючи адресність програм, кожна військова адміністрація зосереджує свою увагу на тих категоріях, які потребують

найбільшої підтримки. А з урахуванням того, що більшість програм є комплексними, то вони будуть охоплювати декілька категорій громадян.

Так, наприклад, Чернігівською обласною військовою адміністрацією прийнята «Програма соціальної підтримки Захисників і Захисниць України, членів їх сімей та осіб, які постраждали від військової агресії російської федерації на території Чернігівської області на 2024-2026 роки». Цією Програмою передбачено реалізувати комплекс заходів, спрямованих на соціальну, медичну, фінансову, психологічну підтримку, соціальну адаптацію, професійну реабілітацію Захисників і Захисниць України, членів їх сімей, членів сімей загиблих (померлих) Захисників і Захисниць України, членів сімей військовослужбовців, які загинули (пропали безвісти) в Афганістані при виконанні інтернаціонального обов'язку. Як вважають розробники Програми, вона дасть змогу не просто забезпечити Захисників і Захисниць України та членів їх сімей, а також сімей загиблих Героїв необхідною медичною і реабілітаційною допомогою. Програма спрямована на повну соціальну адаптацію і інтеграцію військовослужбовців і ветеранів, членів їх сімей та сімей загиблих до соціально-економічного життя в громаді [42].

Запорізькою ОВА розроблена Програма зайнятості населення Запорізької області на 2024-2026 роки. На основі ґрунтовного і об'єктивного аналізу та оцінки поточної соціальної-економічної ситуації у Запорізькій області з урахуванням того, що майже 73 % (43 територіальні громади) знаходяться в тимчасовій окупації, Програма розроблена виходячи з реальних можливостей, пріоритетних завдань на 2024-2026 роки.

Метою Програми є всебічне сприяння зайнятості населення шляхом ефективної співпраці органів виконавчої влади, місцевого самоврядування, роботодавців, служби зайнятості та інших суб'єктів на ринку праці. Основний фокус Програми спрямований на зниження рівня безробіття, збереження діючих і створення нових робочих місць, здійснення соціального захисту тимчасово непрацюючих та підтримки неконкурентоспроможних громадян на ринку праці [40].

Програма є комплексною, а тому в ході її реалізації заплановані заходи будуть стосуватися різних категорій населення: безробітних, осіб з інвалідністю, ветеранів і ветеранок російсько-української війни, членів їх сімей, внутрішньо переміщених осіб та деяких інших категорій. В результаті реалізації Програми очікується: 1) збереження трудового потенціалу області, 2) надання підтримки зайнятості неконкурентоспроможним на ринку праці громадянам (особи з інвалідністю, особи у віці 55-60+ тощо), 3) сприяння працевлаштуванню та розвитку підприємництва, започаткування власного бізнесу ветеранами і ветеранками, членам їх сімей, членами сімей загиблих Героїв, внутрішньо переміщеними особам, 4) організація перекваліфікації та отримання нових професій, які є найбільш затребувані в регіоні, безробітних.

Андрівська сільська військова адміністрація Бердянського району Запорізької області, за участі автора цієї роботи, розробила Програму соціальної підтримки військовослужбовців, їх сімей та членів сімей загиблих військовослужбовців. Програма передбачає комплекс заходів, які реалізуються на місцевому рівні з метою матеріальної та іншої соціальної підтримки військовослужбовців, учасників бойових дій, ветеранів війни, членів їх сімей та членів сімей загиблих військовослужбовців. Основною метою даної Програми є підвищення рівня правового і соціального захисту, підтримання належного матеріального та психологічного стану військовослужбовців, ветеранів війни, учасників бойових дій, підтримання сімей військовослужбовців, які зникли безвісти під час виконання бойових завдань. Крім того, не залишаються поза увагою й інші категорії даної громади: сім'ї з неповнолітніми дітьми, сім'ї, у складі яких є особи з інвалідністю.

В ході реалізації програми планується підвищення ефективності взаємодії органів місцевого самоврядування з регіональними державними і громадськими чи волонтерськими організаціями та іншими юридичними особами у сфері підтримки військовослужбовців, що стане одним з основних ресурсів для втілення Програми в життя. Важливим аспектом у реалізації Програми є

підвищення рівня інформованості всіх громадян з питань соціальної підтримки, на яких вона спрямована [41].

Можна наводити ще багато прикладів розробки програм соціальної підтримки на рівні військових адміністрацій різного рівня, адже кожна з них намагається в силу потреб громадян та своїх ресурсних можливостей надати цільову підтримку мешканцям громад, які постраждали від війни, які встали на захист своєї країни, віддали життя за її незалежність. При цьому важливо розробляти та реалізовувати такі програми у спосіб, щоб вони не перетворилися на черговий бюрократичний документ. Отже, постає питання не тільки про якісну розробку програм соціальної підтримки населення на рівні військових адміністрацій, але й про ефективність їх реалізації. Саме цьому питанню буде присвячений наступний підрозділ.

2.3. Критерії ефективності програм соціальної підтримки на рівні військових адміністрацій

З моменту отримання незалежності у 1991 році Україна закріпила у Конституції суверенної держави, що вона є суверенна і незалежна, демократична, соціальна правова держава [22].

Як соціальна держава Україна постійно намагається реалізовувати таку соціальну політику, яка б максимально сприяла забезпеченню достойного рівня життя своїм громадянам. З цією метою уряди України постійно відшукували способи соціальної підтримки усіх громадян та особливо вразливих категорій населення.

За більш ніж тридцять років незалежності система соціальної підтримки в Україні переживала багато змін, зберігаючи при цьому деякі некращі риси пострадянської системи, де переважна частка одержувачів соціальної допомоги/підтримки та загального фінансування соціальних програм характеризувалися низькою соціальною ефективністю. Мається на увазі, що інколи фінансуються не ті пріоритети, й не в тих розмірах, а також відмічається низький рівень адресності соціальної підтримки.

Така система може доволі успішно функціонувати в умовах сталого економічного зростання, поглинаючи дедалі більшу частку соціальних витрат і забезпечуючи державну підтримку значної частини населення. Такі приклади можна спостерігати у низці європейських країн, зокрема у північних (Данія, Швеція, Норвегія), де один з найбільших ВВП на душу населення, відповідно ці країни витрачають великі ресурси на соціальну підтримку різних категорій населення, які її потребують, що в цілому робить соціальну підтримку ефективною.

Однак в періоди стагнації, особливо в періоди економічних криз, а у випадку України – це не просто економічна криза, а криза, спричинена війною, яка супроводжується величезними втратами інфраструктури, втратою виробничого, енергетичного, людського потенціалу, необхідно максимально оптимізувати бюджетні витрати і адресувати соціальну підтримку тим групам населення, які є найбільш вразливими та постраждалими від війни. В таких умовах стара система соціальної підтримки не може ефективно виконувати функцію соціального захисту через надзвичайно високу її затратність і низьку дієвість. Тож, з повномасштабним вторгненням країни-агресорки в Україну урядом нашої держави були усвідомлені тенденції, що чітко свідчили про гостру необхідність кардинальних змін у підходах до розробки програм соціальної підтримки, пошуку ресурсів для їх втілення, визначенні категорій громадян, які найбільш гостро потребують цієї підтримки, а яким можна сприяти у інший спосіб. В противному випадку без таких змін у діючий системі необхідно було б постійно збільшувати суму соціальних витрат з державного бюджету, дефіцит якого і без того постійно зростає.

Отже, основним завданням даного підрозділу є визначення критеріїв ефективності програм соціальної підтримки громадян для того, щоб вони були враховані при розробці таких програм на рівні військових адміністрацій. Основною метою даного дослідження є зіставлення діючих заходів соціальної підтримки населення з поточною соціально-економічною ситуацією в країні та пошук найбільш дієвих інструментів її надання для категорій громадян, що

найбільш постраждали від війни. Хоча в даному випадку категорія міри «найбільш/найменш» є доволі умовною.

Соціальна спрямованість стосується майже усіх програмних напрямків соціальної підтримки на державному, регіональному та місцевому рівнях, однак особливу значимість мають саме спеціалізовані програми соціальної підтримки. Цілями спеціалізованих програм виступають конкретні установки щодо попередження виникнення умов бідності, соціальної неадаптованості або ізольованості деяких категорій громадян в умовах війни.

Програми підтримки соціальної направленості в сучасних умовах мають ключове значення у забезпеченні достойного рівня і якості життя громадян, що є фундаментальним підґрунтям і гарантом стабільного розвитку людей. У зв'язку з чим планування та надання соціальної підтримки має спиратися на чітке розуміння потреб громадян та джерел для їх соціального забезпечення.

Якщо спиратися на визначення Міжнародної асоціації соціального забезпечення та підтримки (International Social Security Association), що ухвалила Конвенцію про встановлення міжнародної системи збереження прав у галузі соціального забезпечення, то соціальне забезпечення розглядається як «будь-яка програма соціального захисту, встановлена законодавством, або будь-якою іншою угодою, яка забезпечує індивідам певний ступінь гарантованого права на достойне життя, коли вони стикаються з непередбаченими обставинами внаслідок старості, втрати годувальника, непрацездатності, інвалідності, безробіття тощо» [21]. Також соціальне забезпечення може включати медичну допомогу, будь-які види підтримки у вигляді реабілітації та адаптації.

Із наведеного визначення прослідковується, що соціальна підтримка і допомога населенню орієнтована на тісну взаємодію з різними організаціями державного і недержавного сектору з надання соціальних послуг (управління соціального захисту, соціальні служби, благодійні фонди, громадські організації тощо). Таким чином, і держава, і окремі економічні суб'єкти діяльності можуть надавати підтримку населенню у різних формах. Разом з

тим, на порядку денному постійно постає питання щодо ефективності таких програм.

Оцінка ефективності соціальних програм є одним з важливих інструментів соціального управління, на основі якого приймаються рішення як про корегування, визначення нових пріоритетів у випадку їх неефективності або підготовку нових соціальних програм за певними напрямками за умови їх успішної реалізації.

З метою оцінки ефективності програм соціальної підтримки громадян в Україні за участі декількох міністерств, зокрема Міністерства соціальної політики України, Міністерства економічного розвитку і торгівлі України, Міністерства фінансів України, а також Державної служби статистики України та Національної Академії наук України була розроблена Методики проведення моніторингу та оцінювання ефективності програм соціальної підтримки населення [38].

Даним документом визначені деякі ключові поняття: моніторинг і оцінювання. Так, моніторинг визначається як систематичний збір та аналіз інформації, необхідної для прийняття відповідними органами виконавчої влади та іншими організаціями, які впроваджують програму, рішень стосовно її ефективності та удосконалення управління системою соціальної підтримки населення. Процес оцінювання передбачає вимірювання соціальних результатів від виконання програми, виявлення впливу програм соціальної підтримки на покращення благополуччя і соціального самопочуття окремих груп населення в цілому, що здійснюється шляхом аналізу зміни їх стану до і після реалізації програми [38].

Одним з найскладніших питань щодо оцінювання ефективності програм соціальної підтримки населення є визначення критеріїв ефективності. На теперішній час існує декілька критеріїв оцінки соціальних програм: суто економічний (фінансовий) і соціально-економічний, який вимірюється підвищенням якості життя тих, хто був включений у програмні заходи. Хоч між ними прослідковується пряма залежність.

Фінансові критерії виміру ефективності достатньо добре відомі. Економічний ефект визначається як прибуток на інвестований капітал і може бути виміряний за допомогою різних інструментів, включаючи коефіцієнт окупності інвестицій. Розглянемо інструментальні можливості фінансового критерію оцінювання на прикладі деяких програм соціальної підтримки громадян.

В Україні діє велика кількість різноманітних програм соціальної підтримки населення (близько 40), але серед них варто виділити три найбільші за фінансовими витратами програми соціальної допомоги і підтримки, гарантовані державою: Програма підтримки малозабезпечених сімей, Програма житлово-комунальних субсидій, і Програма підтримки ВПО.

Наприклад, можна виміряти скільки було витрачено на гарантований мінімальний дохід окремих сімей (Цільова соціальна програма підтримки бідних сімей), які потребують додаткової підтримки для досягнення мінімального прожиткового мінімуму. Він надається як готівкова виплата домогосподарствам. Допомога дорівнює різниці між сукупним доходом домогосподарства та гарантованим рівнем доходу: для працездатних – 45% прожиткового мінімуму, для дітей – 130%, для осіб з інвалідністю – 100% [2].

Оцінювання ефективності цієї програми здійснюється на основі статистичних даних (скільки виплачено коштів на малозабезпечену сім'ю в обсягах та сумах виплат на кожного члена), обстеження домогосподарства та опитування. За результатами моніторингу з'ясовується наскільки відповідно до збільшення доходу збільшилась купівельна спроможність цієї категорії громадян, що з'явилося у них у споживчому кошику, які додаткові потреби вони можуть забезпечити. Ці показники вимірюються за допомогою статистичних методів (як змінився побут домогосподарства) та методів опитування (інтерв'ювання, фокус-групи) цієї групи населення. Крім того, на ефективність програми вказує такий показник як змін у чисельності отримувачів допомоги (зміни частки таких отримувачів від загальної чисельності населення громади).

Разом з тим, чи можна говорити про беззаперечну ефективність цієї програми. За оцінками Світового банку, понад 20% українців є бідними. А згідно зі звітом ООН, станом на грудень 2023 року потребували допомоги 17,7 млн осіб. Із них 9,3 млн людей потребували продовольчої допомоги та надання засобів до існування [2].

Тож поряд із фінансовими виплатами слід стимулювати малозабезпечених людей до пошуку більш високооплачуваної роботи або до започаткування власної справи. З цією метою були запропоновані програми перенавчання за ваучерами (до речі, за цією програмою могли також навчатися внутрішньо переміщені особи), програми пільгового кредитування для власного бізнесу, грантові програми на розвиток стартапів.

У випадку вимірювання соціального ефекту програм соціальної підтримки громадян є сенс розділити їх на соціально-економічні і суто соціальні. Оцінити соціальні ефекти можна за низкою індикаторів, специфічних для кожного із ефектів. У якості індикаторів оцінки соціального ефекту можуть бути використані такі показники як наприклад: 1) підвищення освітнього рівня (освіта для дітей і дорослих. Наприклад, скільки дітей ВПО вступили до закладів передвищої фахової і вищої освіти), 2) розширення сфери діяльності осіб з обмеженими можливостями, 3) зниження захворюваності, 4) зниження чисельності і складу груп ризику тощо.

У якості індикаторів оцінки соціально-економічного ефекту застосовуються такі показники, як кількість створених нових робочих місць, кількість зареєстрованих ФОП, кількість створених малих і середніх підприємств, фінансова стійкість підприємств, зростання податкових відрахувань у місцеві бюджети, скорочення відтоку населення з громад в силу вирішення вище перерахованих проблем і таке інше.

В цілому, ефективність соціальних програм може бути оцінена по таким аспектам: 1) за сукупністю кількісних і якісних показників (приклади різних показників наведені вище); 2) за рівнем задоволеності громадян, на підтримку яких спрямована конкретна програма; 3) за індексами оцінки благополуччя і

рівня життя в країні загалом. Послідовність показників відображає їх значимість з точки зору ефективності програми. Чим більше кількісне значення мають найбільш значущі показники кожного з напрямків, тим більш ефективною є оцінювана програма соціальної підтримки з точки зору зацікавлених у ній сторін.

Результати оцінки програм соціальної підтримки мають бути представлені у вигляді звітів, що свідчить про те, що вони дійсно націлені на досягнення соціального ефекту, а не носять виключно іміджевий характер. Крім того вони можуть продемонструвати громадянам, скільки, як і куди витрачаються бюджетні кошти. Ці результати мають бути оприлюднені, інформація доступна до усіх зацікавлених.

У загальному підсумку за результатами даного підрозділу можемо сказати, що в кінцевому рахунку соціальний і соціально-економічний ефекти соціальних програм вимірюється у підвищенні якості життя громадян, їх соціальної адаптивності і стійкості, прагненні залишатися у громаді та примножувати її та свій власний потенціал.

РОЗДІЛ 3
ПРАКСЕОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ПРОГРАМ СОЦІАЛЬНОЇ ПІДТРИМКИ НА РІВНІ ВІЙСЬКОВИХ АДМІНІСТРАЦІЙ

3.1. Емпіричне дослідження з оцінки ефективності програм соціальної підтримки на рівні військових адміністрацій (на прикладі Андрівської сільської військової адміністрації Бердянського району Запорізької області)

В свій час відомий італійський художник, вчений, винахідник, музикант, письменник епохи Відродження Л. Да Вінчі висловив думку «Єдиним критерієм істини є досвід», яка потім була дещо трансформована у вислів «Практика – критерій істини», яка залишається й до сьогоднішнього дня актуальною. На теперішній час кожне дослідження набуває більшої ваги, якщо воно підкріплене практичними даними, фактами, що отримані безпосередньо з оточуючої дійсності. Отже, наукове дослідження представляє собою діалектичну єдність теорії і практики в процесі наукового пізнання.

На теоретичному рівні дослідник, спираючись на теоретичні доробки науковців, які працювали в даному полі, формує власні погляди і думки стосовно досліджуваного явища. Зміст теоретичного рівня дослідження базується на розкритті смислу і сутності теоретичних ідеальних об’єктів. В даній роботі ідеальними об’єктами виступає абстрактна модель діяльності військових адміністрацій із забезпечення соціальної підтримки населення, що представляє собою логічну реконструкцію дійсності, та процедури розробки програм соціальної підтримки на рівні військових адміністрацій. Перевірити наскільки ефективною є така модель або, як інколи говорять, «теоретичний конструкт» [28], можливо лише емпіричним шляхом.

Емпіричне дослідження базується на безпосередній взаємодії дослідника із досліджуваним об’єктом. Воно передбачає застосування різноманітних емпіричних методів, які дадуть змогу отримати інформацію (факти)

безпосередньо із оточуючої дійсності на підтвердження чи спростування висунутих теоретичних положень. Отже, емпіричні факти утворюють практичний базис, на який спираються наукові теорії. Факти фіксуються у вигляді реальних думок, висловлених носіями інформації, які потім узагальнюються і виражаються, наприклад, таким чином: «більше половини опитаних висловили своє задоволення / незадоволення щодо …», у вигляді офіційних статистичних даних, документах тощо.

Методом оцінки ефективності програми соціальної підтримки населення на рівні військових адміністрацій в даній роботі обрано опитування мешканців Андрівської громади Бердянського району Запорізької області, що переміщені до м. Запоріжжя, оскільки на теперішній час Андрівська громада перебуває на тимчасово окупованій території Запорізької області. Опитування проводилося методом анкетування. Анкетне опитування є найбільш доступним видом кількісного соціологічного дослідження. Якщо анкета складена грамотно, то за її допомогою можна отримати відповіді від респондентів, які в узагальненому вигляді представлять необхідну інформацію для більш глибокого аналізу.

Найбільш складним в масовому анкетному опитуванні – це забезпечити достатню кількість респондентів та опитати їх, якщо немає розвинутої мережі інтерв'юерів. Але з розвитком сучасних інформаційних технологій ця проблема вирішується дещо простіше, наприклад, за допомогою онлайн-опитування, яке не потребує великої кількості інтерв'юерів у форматі співпраці з респондентом face-to-face. Саме цей спосіб застосовано в даній роботі.

Андрівська військова адміністрація для забезпечення комунікації членів громади, що мешкають на території м. Запоріжжя, має свій канал комунікації – чат у мережі Viber. В чаті було зроблено повідомлення про проведення опитування з метою отримання громадської думки стосовно оцінки ефективності запропонованих програм соціальної підтримки на рівні Андрівської селищної військової адміністрації та наданий доступ до онлайн-анкети. Анкетування проводилося протягом тижня з 25 по 31 жовтня 2024 року.

Структура анкети. Анкета складається із 20 питань, в тому числі соціально-демографічних характеристик (стать, вік, час проживання у Запоріжжі, будучі вимушеним переселенцем). Питання анкети мають декілька способів формулювання: альтернативні (так / ні); питання-меню, коли пропонується меню варіантів відповідей, із яких опитуваний може вибрати той, що найбільше відповідає його думці або декілька; питання-шкали, у яких пропонується оцінити явище за запропонованою шкалою оцінок; відкриті питання, де можна висловити власну думку, не прив'язуючись до запропонованого варіанту, наприклад «ваш варіант», або питання 20 повністю відкрите, яке передбачає можливість висловити свою думку, не орієнтуючись ні на які запропоновані варіанти відповідей.

Характеристика генеральної сукупності. В цілому на території Запоріжжя мешкає близько 100 сімей мешканців, які виїхали з тимчасово окупованої території Андрівської територіальної громади і близько 20 сімей, які проживають в інших областях і містах України. Ці сім'ї представлені у чаті для спілкування, з ними підтримується комунікація, оскільки після деокупації адміністрація прагне повернення цих громадян до Андрівської територіальної громади, де вони зможуть взяти участь у відновленні своєї громади, забезпечення її стійкості та сталого розвитку. Але ці сім'ї не попали у вибіркову сукупність, тобто не брали участі в опитування, оскільки наразі залучені до інших громад, інших адміністрацій і саме там отримують підтримку і допомогу.

Серед сімей, що мешкають у Запоріжжі є сім'ї з неповнолітніми дітьми, сім'ї військовослужбовців, які наразі захищають нашу державу, сім'ї загиблих Героїв, сім'ї, де один з членів перебував у полоні (військовослужбовець).

В опитуванні взяли участь 87 осіб - представників родин, що мешкають у Запоріжжі (як правило це один із дорослих членів сім'ї).

За результатами опитування отримано такі результати.

Соціально-демографічна характеристика опитаних: за статтю - чоловіки 32 особи (37%), жінки - 55 осіб (63%); за віком у діапазоні 18-29 – 25 осіб (30%), 30-39 – 36 осіб (42%), 40-49 – 16 осіб (19%), 50-69 – 6 осіб (7%), 69+ – 2 особи

(2%). Більшість опитаних проживають у Запоріжжі з моменту, коли Андрівська громада опинилася під тимчасовою окупацією (87%), 5% - проживають близько року, повернувшись із-зі кордону, 8% - проживають близько 2-х років (покидали окуповану територію пізніше).

Всі опитані (100%) підтвердили, що до теперішнього часу мають статус ВПО і отримують відповідні виплати, в тому числі на неповнолітніх дітей.

Із числа опитаних, що мають неповнолітніх - це 30 сімей. З них двоє неповнолітніх - 8 сімей; 1 неповнолітній - 12 сімей; в сім'ї є повнолітні діти і неповнолітні - 10 сімей.

За статусом опитані розподілилися наступним чином: (Див. Табл. 3.1).

Таблиця 3.1.

Розподіл респондентів за статусом, до якого вони себе віднесли

(осіб / відсотків)

ВПО	Учасник бойових дій	Ветеран війни	Ваш варіант
87 - 100%	15 - 17%	2 - 2% (мають статус ветерана, оскільки після поранення не придатні до військової служби)	5 осіб, з них: 1 - військовослужбовець, звільнений з полону; 1 - особа з інвалідністю; 3 - члени сімей, загиблих військовослужбовців)

Сумарна кількість перевищує 100%, тому що дехто має два статуси (внутрішньо переміщена особа і військовослужбовець, звільнений з полону, (внутрішньо переміщена особа і особа з інвалідністю, внутрішньо переміщена особа і член сім'ї, загиблого військовослужбовця).

Відповіді на запитання «Чи знаєте Ви про Програму соціальної підтримки військовослужбовців, ветеранів та членів їх сімей?» наступним чином: 65 опитаних (74,7%) дали ствердувальну відповідь «так», 22 респонденти (25, 3%) - відповідь «ні». Можемо припустити, що таку відповідь дали ті особи, що не мають у своїй родині військовослужбовців і ветеранів, загиблих

військовослужбовців, а значить не цікавляться подібним питанням. Також можемо припустити, що рівень інформованості членів громади не досяг належного рівня, над чим військовій адміністрації слід більш ретельно працювати.

Власне, наші гіпотези підтвердилися під час аналізу наступного запитання: «Звідки Ви дізнались про Програму соціальної підтримки?» З офіційних джерел (сайту адміністрації) – 52 із 65 тих, хто знає про Програму, що складає 80%; 13 осіб (20%) – від знайомих/друзів/родичів. 22 респонденти у відкритій відповіді зазначили «не цікавився».

Наступне запитання мало дати змогу з'ясувати, які види підтримки, крім передбачених Програмою, отримували мешканці громади від військової адміністрації, чи були вони значимі для них (Див. Табл. 3.2).

Таблиця 3.2.

Розподіл відповідей на питання «Який вид підтримки Ви отримували від військової адміністрації за Програмою?»

№	Вид підтримки (допомоги)	Кількість осіб	%
8.1	Одноразова матеріальна допомога	19	10,3%
8.2	Допомога при пораненні	3	4,2%
8.3	Допомога сім'ям з дітьми шкільного віку загиблих військовослужбовців для підготовки до навчального року	7	8%
8.4	Забезпечення членів сімей загиблих військовослужбовців, що брали участь у захисті Батьківщини компенсацією на оренду житла	-	
8.5	Надання щорічної одноразової матеріальної допомоги до Дня Збройних Сил України	19	10,3%
8.6	Допомога військовослужбовцям або учасникам бойових дій, членам їх сімей на лікування (реабілітацію) внаслідок поранення, контузії, каліцтва	24	27,5%
8.7	Надання допомоги особам, які перебували у полоні	1	1,14%
8.8	Надання щорічної одноразової матеріальної допомоги до Дня Збройних Сил України	19	10,3%

У відкритій частині цього запитання «Ваш варіант» були представлені такі відповіді:

– робота з психологом (працівники військової адміністрації допомогли звернутися до благодійного фонду «Запорізький обласний фонд милосердя і здоров'я» – 6 осіб;

– фізична реабілітація і безкоштовні заняття спортом у спорткомплексі ДС «Юність», включаючи відвідування басейну – 4 особи;

– прояв постійної турботи і запитання «чим треба допомогти» – 4 особи;

– консультації та підтримка під час оформлення різних документів – 12 осіб.

Щодо оцінки зрозумілості і зручності оформлення документів щодо отримання соціальної підтримки на рівні військової адміністрації та від інших організацій більшість опитаних (близько 88 %) оцінили у балах «4», «5». 12% опитаних поставили оцінку «3».

Оцінка швидкість отримання соціальної підтримки так само здебільшого коливається в інтервалі 4-5 балів, але вже 18% опитаних оцінили у «3» бали.

Дуже приємно відмітити, що усі респонденти оцінили ввічливість та коректність у ставленні посадових осіб в процесі отримання виду допомоги в інтервалі 4-5 балів. Жоден з опитаних не відмітив оцінки 1-2-3.

Найбільш болюче питання стосується суми виплат матеріальної допомоги, яку військова адміністрація надає тим, хто належить до отримувачів. Так, на питання «Чи вважаєте Ви достатньою суму отриманої підтримки?», 68% зазначили «так». Інші респонденти дали негативну відповідь.

На нашу думку, у цих відповідях багато суб'єктивізму. Ми вважаємо тут спрацьовує більше стереотипність мислення «грошей ніколи не буває багато». Але мало хто цікавиться, який бюджет адміністрація може виділити на питання соціальної підтримки, яким чином формується ця стаття видатків і тому подібне.

Підтвердженням попереднього висновку є відповіді на питання «Як часто, на вашу думку, має здійснюватися соціальна підтримка/допомога?».

Респонденти обирали різні запропоновані варіанти. 12% вважає, що вона має надаватися постійно (щомісячно), 25% – щоквартально, ще 25% – один раз на рік. Але є респонденти (майже 20%), які вважають, що допомога має надаватися «по мірі можливості нашої адміністрації».

Така відповідь, на нашу думку, свідчіть, що на третьому році війни люди все ж таки адаптуються до нових умов і поступово позбавляються від усвідомлення себе як жертви, розуміють, що є люди, яким може бути ще важче, позбавляються від споживацьких настроїв. Так, їх поки що меншість. У даному дослідженні – це лише п'ята частина опитаних. Тим не менш, при правильній інформаційно-роз'яснювальній роботі, мотивації громадян до самоорганізації, отримання додаткової освіти чи нових компетентностей, працевлаштування, пошуку більш високого заробітку, стимулювання до підприємницької діяльності, кооперації з іншими для відкриття власної справи, – відсоток соціально активних громадян буде зростати. І, навпаки, постійне збільшення матеріальної допомоги, різних виплат, толерування слабкості – сприятиме формуванню потреби в утриманстві, патерналізмі (системі відношень, при яких влада зобов'язана забезпечувати потреби громадян). З такими настроями, на нашу думку, важко буде реалізувати План внутрішньої стійкості України, запропонованого президентом В. Зеленським (а в рамках даної роботи – стійкості громади).

На питання «Чи отримували ви іншу допомогу і підтримку від адміністрації, не включену у Програму соціальної підтримки військовослужбовців, ветеранів та членів їх сімей?» усі респонденти надали стверджувальну відповідь «так». Серед видів підтримки називалась гуманітарна допомога у вигляді продуктів харчування, засобів гігієни, деяких побутових речей (постільна білизна, деякі предмети одягу, посуд тощо). Багато хто вказував на юридичні консультації, психологічну підтримку, соціальний супровід і соціальну адвокацію (на цьому наголошували військовослужбовці та члени їх сімей), а також фізичну реабілітацію.

Серед самостійного вибору відповідей, тобто «ваш варіант», називалися такі види підтримки: допомогли влаштувати дітей-дошкільнят у дитячий садок (3 особи), влаштувати дітей у місцеві школи (5 осіб), оформити деякі документи.

Серед рекомендацій стосовно того, «Що, на Вашу думку, необхідно зробити для покращення ефективності Програми соціальної підтримки?» називалися у різних відсотках усі запропоновані варіанти відповідей, зокрема: посилити інформування серед зацікавлених груп (63%), спростити процедуру її отримання (45%), розширити перелік форм підтримки (38%), збільшити розмір підтримки (майже половина опитаних). Додаткових власних варіантів не вказувалося.

На відкрите питання «Висловіть свою думку, стосовно чогось (якось важливого для вас питання, потреби, проблеми), що не увійшло у запропоновані варіанти», опитані мешканці громади зазначили (ми подаємо відповіді в узагальненому вигляді): «Перемога нашої держави і повернення додому», «Єдність», «Перемога», «Повернення додому», «Звільнення від окупантів», «Не знаю», «Закінчення війни», «Безпека», «Возз'єднання родин», «Більше об'єднувальних заходів».

Проведене дослідження дозволяє зробити декілька висновків.

По-перше, Андрівська селищна військова адміністрація докладає чимало зусиль для надання соціальної підтримки мешканцям громади. Під пильною увагою і підтримкою знаходяться наші захисники, їх сім'ї, сім'ї загиблих воїнів. Оцінка діяльності військової адміністрації щодо ефективності надання соціальної підтримки доволі висока. Нажаль, не всіх задовольняє рівень матеріальної підтримки. Тим не менш, яскраво вираженого незадоволення програмою соціальної підтримки немає.

По-друге, таке опитування на рівні військової адміністрації проведене вперше (дуже добре, що до цього спонукала дана кваліфікаційна робота). Набутий досвіт буде поширюватися. Наприкінці кожного року здійснюватиметься відповідний моніторинг.

По-трете, необхідно постійно вдосконалювати процедуру і заходи щодо надання соціальної підтримки на рівні військової адміністрації.

По-четверте, матеріали дослідження будуть враховані при розробці рекомендацій щодо підвищення ефективності програм соціальної підтримки населення на рівні військових адміністрацій.

3.2. Рекомендації щодо підвищення ефективності програм соціальної підтримки на рівні військових адміністрацій

Програми соціальної підтримки населення на рівні військових адміністрацій мають бути спрямовані на створення умов для досягнення більш високого рівня та якості життя громадян. З цією метою слід посилити цільову спрямованість програм та їх адресність. Ефективність програми соціальної підтримки мешканців громади полягає не лише у наданні певної матеріальної допомоги (хоч вона є невід'ємною складовою підтримки), а й у організації заходів, здатних задовольнити фізичні, соціальні, культурні потреби окремої людини, а також формування і збереження стійкості громади.

Як відомо, найскладнішим питанням при розробці програми соціальної підтримки є ресурси. Без належного фінансування та ефективної системи управління бюджетними коштами досягти максимальної ефективність програми підтримки майже не можливо. Застосування кращих практик бюджетування з метою удосконалення бюджетного процесу призведе до підвищення ефективності управління місцевими фінансами, а отже й до підвищення ефективності фінансування програм соціальної підтримки громадян на рівні військової адміністрації.

Як показує аналіз літератури та обмін управлінським досвідом на рівні громад, серед таких практик однією з успішних є впровадження програмно-цільового методу бюджетування, яка вдосконалю бюджетний процес загалом та змінює концепцію управління бюджетом. Даний метод у бюджетному процесі передбачає управління бюджетними коштами з урахуванням досягнення

конкретних результатів із застосуванням оцінки ефективності використання бюджетних коштів на всіх стадіях бюджетного процесу.

Забезпечення ефективності розробки програм соціальної підтримки населення має також передбачати залучення небюджетних коштів. З цією метою рекомендуємо створити «банк стейкхолдерів», яких можна залучати до надання ресурсів для реалізації різноманітних заходів програми соціальної підтримки. В даному випадку стейкхолдерами можуть виступати соціальні служби, громадські гуманітарні організації, благодій фонди, представники місцевого бізнесу, окремі благодійники-меценати, міжнародні гуманітарні організації та благодійні фонди. Залучення широкого кола стейкхолдерів посилює спроможність відповідних адміністрацій для ефективної реалізації програм соціальної підтримки.

Наступним важливим моментом є необхідність розробки реалістичних показників для кожного заходу програми. Аналіз деяких програм військових адміністрацій, презентованих у відкритих джерелах (сайти обласних, районних військових адміністрацій), показав, що дуже часто використовуються показники, які потім важко оцінювати.

Отже, плануючи будь-який захід у програмі соціальної підтримки, треба передбачувати об’єктивні критерії їх вимірювання. Це можуть бути звіти фінансових витрат у вигляді матеріальних виплат (які, для яких категорій населення, у якому обсязі), а також показник збільшення / зменшення отримувачів соціальної підтримки.

Індикатором також може слугувати рівень задоволення населення наданням послуг (інструменти оцінювання: масові опитування, фокус-групи, експертні оцінки). Такий моніторинг надає можливість на систематичній основі відслідковувати: процес розробки програми (врахування відповідних категорій, отримувачів підтримки, вивчення їх потреб); виконання програми (надання допомоги, виконання інших заходів з соціальної підтримки: психологічні, правові, адаптаційно-реабілітаційні, освітні послуги тощо); результати реалізації програми (оцінка з боку отримувачів послуг). Саме встановлення

вимірюваних показників та оцінка ефективності програми соціальної підтримки дає можливість реального визначення її економічної та соціальної ефективності.

Одним з важливих аспектів в оцінці ефективності програм соціальної підтримки на рівні військових адміністрацій є довіра з боку населення до даного органу управління. Довіра формується на основі прозорості його діяльності, в тому числі при визначенні цільових категорій, для яких розробляється програма підтримки, що чітко визначає цілі і задачі, на досягнення яких витрачаються бюджетні кошти, підвищення рівня контролю за результатами виконання програми.

Отже, рекомендуємо зробити процес розробки програм соціальної підтримки громадян максимально прозорим. З цією метою створити робочу групу для розробки програми, залучивши до неї представників громадськості, стейкхолдерів, безпосередньо отримувачів соціальних послуг. Після розробки програми провести громадські слухання щодо попередньої оцінки якості програми та фінансових витрат на її реалізацію. Представити проєкт Програми в соціальних медіа територіальної громади. І лише після такого широкого публічного представлення, винести програму на затвердження. Це дозволить зняти багато питань, які часто закидаються органам управління, в тому числі щодо корупційної складової.

Вважаємо, що при розробці програм соціальної підтримки вразливих груп населення на рівні військових адміністрацій варто поступово відходити від практики матеріальної підтримки та активніше впроваджувати інші соціальні послуги, наприклад, з медичної та психологічної реабілітації, соціальної інтеграції та адаптації. З цією метою здійснювати системні опитування кінцевих користувачів програм підтримки щодо виявлення їхніх потреб та визначення рівня задоволення від попередньо отриманих послуг. Такий аналіз оцінки дійсно дозволить визначити, які заходи підтримки слід планувати і вони будуть ефективними, а які – не користуються попитом, оскільки не відповідають потребам.

На останок зазначимо, що ключовим показником ефективності програми соціальної підтримки на рівні військових адміністрацій все ж таки є не кількість виконаних заходів, а зміна частки людей, що подолали складні життєві обставини, набули адаптивності, стійкості і більше не потребують підтримки з боку органів влади. Більш того, враховуючи власний досвід, долучаються до кола активних громадян, здатних змінювати життя інших.

ВИСНОВКИ

В наслідок агресивної війни, яку веде росія проти України, за останні три роки її «гарячої» фази рівень і якість життя більшої частини громадян країни значно погіршився, про що свідчить збільшення частки населення, яке критично потребує соціальної допомоги з боку держави та її повноважних органів. Зріс перелік груп населення, які особливо постраждали від війни саме у період з 2022-2024 років: самотні люди похилого віку, чиї близькі загинули в період війни; громадяни, чиє житло повністю знищено під час бомбардувань чи залишилося на тимчасово окупованій території, і які опинилися повністю без засобів існування; поранені цивільні особи (в тому числі діти), які отримали інвалідність в наслідок бойових дій проти мирного населення; жертви насилля окупаційних військ; військовослужбовці та цивільні, що перебували у полоні; діти загиблих захисників і захисниць, вимушені переселенці та багато інших. Якісь з названих категорій з'явилися в Україні ще з 2014 року, але їх чисельність зараз непорівнянна з тим періодом.

Наразі одна з головних задач, що стоїть перед державою та її органами управління (в даному дослідженні це військові адміністрації), полягає у формуванні ефективної системи соціальної підтримки та допомоги тим категоріям громадян, які найбільш постраждали від війни, у короткотерміновій та середньостроковій перспективі.

Як правило, короткотермінова підтримка передбачає психологічну, юридичну, медичну допомогу, забезпечення прихистком та за необхідності продуктами харчування та речами необхідного вжитку. Середньострокова підтримка вимагає від військових адміністрацій розробки тривалих (не менше ніж на три-п'ять років) цільових програм соціальної підтримки певних категорій населення, які включають грошові виплати, забезпечення стабільним житлом, соціальну адаптацію, реабілітацію, підтримку у працевлаштуванні, отриманні освіти, тобто створення повноцінних умов для достойного рівня життя. Основна концепція таких програм соціальної підтримки – створення

таких умов, коли людина повністю інтегрована у громаду і сама здатна піклуватися про себе, не потребуючи більше допомоги від держави.

Проте, не дивлячись на те, що різноманітні соціальні програми в Україні існують тривалий час, на сьогодні відсутнє чітке бачення, як співвідносяться конкретні потреби особливо вразливих верств населення, постраждалих від війни, зі змістом запропонованих програм, і головне чи допомагають ці програми у подоланні складних життєвих обставин, посилених війною, в ефективний спосіб. Тобто мова йде про ефективність програм соціальної підтримки громадян. Даній проблематиці присвячена кваліфікаційна робота.

В ході виконання поставлених дослідницьких завдань досягнуто наступних результатів.

Проаналізовано достатню кількість наукових джерел, що дозволило встановити, що наукова спільнота постійно зверталася до проблем соціальної підтримки населення. Разом з тим, безпосередньо питання щодо розробки і підвищення ефективності програм соціальної підтримки громадян на рівні військових адміністрацій в науковому дискурсі майже не піднімалося. Виходячи з цього дана робота була сфокусована на аналізі конкретної діяльності військових адміністрацій із забезпечення соціальної підтримки різних груп населення, які особливо постраждали від війни та з’ясувати сутність та процедури розробка програм соціальної підтримки на рівні військових адміністрацій. Що дозволило досягти деяких елементів новизни. Робота пропонує нові підходи щодо розробки заходів з підвищення ефективності програм соціальної підтримки населення на рівні військових адміністрацій.

Уточнено сутність ключових понять: 1) військові адміністрації – різновид апарату державно-публічного і управління, створеного на період воєнного стану. На них покладаються функції із забезпечення дії Конституції України та законів України на території, що підпадає під їх юрисдикцію; вони у взаємодії з військовим командуванням забезпечують дотримання режиму воєнного стану; організовують необхідні заходи для оборони території та усіх об’єктів критичної і цивільної інфраструктури; заходи цивільного захисту і безпеки

населення, дотримання прав, свобод і законних інтересів громадян, що проживають на даній території; 2) програми соціальної підтримки – це комплекс заходів, які реалізуються державою, регіональними структурами або органами місцевого самоврядування в рамках соціальної політики, спрямовані на надання допомоги і підтримки окремим категоріям громадян у відповідності до законодавчих і правових актів; 3) ефективність програм соціальної підтримки виявляється за чітко визначеними критеріями, серед яких виділяються суто економічні показники і соціальні показники.

Обґрунтовано методологічну платформу, на основі якої розгортається науково-теоретичне і наукове-практичне дослідження ефективності розробки соціальних програм підтримки на рівні військових адміністрацій.

Проаналізовано діяльності військових адміністрацій із забезпечення соціальної підтримки населення, зокрема на законодавчому рівні та на прикладі деяких конкретних Програм соціальної підтримки, розроблених на рівні військових адміністрацій. Встановлено, що за майже три роки війни військовим адміністраціям вдалося напрацювати систему соціальної допомоги і підтримки постраждалим від війни громадянам і вразливим категоріям населення. Та оскільки війна ще незавершена, динамічна зміна соціального середовища, що триває, вимагає й відповідної динаміки змін в роботи військових адміністрацій щодо забезпечення постійної адаптації системи соціальної допомоги населенню до нових викликів.

Важливу частину даної роботи склало емпіричне дослідження з оцінки ефективності програм соціальної підтримки на рівні військових адміністрацій (на прикладі Андрівської сільської військової адміністрації Бердянського району Запорізької області). Дослідження дало змогу отримати інформацію безпосередньо від отримувачів соціальної допомоги і підтримки. Їх оцінки вказали на те, що:

– Андрівська селищна військова адміністрація докладає чимало зусиль для надання соціальної підтримки мешканцям громади. Під пильною увагою і підтримкою знаходяться захисники, їх сім’ї, сім’ї загиблих воїнів. Оцінка

діяльності військової адміністрації щодо ефективності надання соціальної підтримки доволі висока. Нажаль, не всіх задовольняє рівень матеріальної підтримки. Тим не менш, яскраво вираженого незадоволення програмою соціальної підтримки немає;

– моніторинг на рівні військової адміністрації проведений вперше, але результати виявилися дуже цікавими і корисними з точки зору оцінки ефективності програми соціальної підтримки. Набутий досвіт буде поширюватися. Наприкінці кожного року здійснюватиметься відповідний моніторинг;

– усвідомлена необхідність постійно вдосконалювати процедуру і заходи щодо надання соціальної підтримки на рівні військової адміністрації;

– матеріали дослідження враховуватимуться при розробці рекомендацій щодо підвищення ефективності програм соціальної підтримки населення на рівні військових адміністрацій.

На основі теоретичного і практичного дослідження запропоновано рекомендації щодо підвищення ефективності програм соціальної підтримки громадян на рівні військових адміністрацій. Серед низки рекомендацій звернено увагу на дуже суттєвому аспекті, що при розробці програм соціальної підтримки вразливих груп населення на рівні військових адміністрацій варто поступово відходити від практики матеріальної підтримки та активніше впроваджувати інші соціальні послуги, наприклад, з медичної та психологічної реабілітації, соціальної інтеграції та адаптації. З цією метою здійснювати системні опитування кінцевих користувачів програм підтримки щодо виявлення їхніх потреб та визначення рівня задоволення від попередньо отриманих послуг. Такий аналіз оцінки дійсно дозволить визначити, які заходи підтримки слід планувати і вони будуть ефективними, а які – не користуються попитом, оскільки не відповідають потребам.

В цілому вважаємо, що сформульовані на початку роботи гіпотези (1.Розробка програм соціальної підтримки населення на рівні військових адміністрацій є необхідною умовою виживання та збереження населення

територіальних громад. 2. Підвищення ефективності програм соціальної підтримки населення на рівні військових адміністрацій залежить від того, наскільки керівництво адміністрації здатне залучити партнерів та інвесторів для забезпечення економічних умов реалізації цих програм) підтверджені. Мета роботи досягнута.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Акимова Л.М., Майстренко К.М., Акімов О.О. Оцінка ефективності державних програм соціальної підтримки для дітей-сиріт в Україні. *Ефективність державного управління*. 2023. № 3 (76/77). С. 19-22.

2. Безпаленко О.В. Вектори соціальної політики для України в умовах війни. *Проблеми сучасних трансформацій*. 2022. № 4. С. 7-14.

3. Белова І.М., Семенишина Н.В. Суть, основні напрямки та функції соціальної підтримки і захисту населення. *Подільський вісник: сільське господарство, техніка, економіка*. 2021. № 34. С. 92-107.

4. Бетлій О. Соціальна політика в Україні у воєнний час: 2022-2023 роки. Звіт прикладного дослідження / за ред. В. Мовчан. Київ: Інститут економічних досліджень та політичних консультацій, 2023. 28 с.

5. Бибик С.П., Сюта Г.М. Словник іншомовних слів: тлумачення, словотворення та слововживання / За ред. С. Я. Єрмоленко. Харків: Фоліо, 2006. 623 с.

6. Брифінг директора Департаменту житлово-комунального господарства Запорізької ОВА В. Литвиненка. *Телерадіокомпанія «Суспільне Запоріжжя»*. 12 серпня 2024 р. URL: https://suspilne.media/zaporizhzhia/811785-u-zaporizkij-oblasti-715-vlasnikiv-otrimali-kompensaciu-na-remont-poskodzenogo-zitla-zoda/ (дата звернення: 15.08.2024).

7. Бусел В. Український тлумачний словник. 6-те вид., розширене, доп. Київ-Ірпінь: Перун, 2021. 1696 с.

8. Воробей П.А., Галунько В.В., Шишка Р.Б. Військові адміністрації як адміністративні органи. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. № 7. С. 552-557.

9. Giddens A. The Constitution of Society. Outline of the Theory of Structuration.- Berkeley and Los Angeles: University of California Press, 1998. P. 110-119. URL: https://www.researchgate.net/profile/Jonathan-Turner/publication/249173703_The_Theory_of_Structuration_The_Constitution_of_Society_Outline_of_the_Theory_of_Structuration_Anthony_Giddens/links/5ed31d

87299bf1c67d2cb40d/The-Theory-of-Structuration-The-Constitution-of-Society-Outline-of-the-Theory-of-Structuration-Anthony-Giddens.pdf (дата звернення: 05.10.2024).

10. Говоров В. Актуальні проблеми повноважень військових адміністрацій під час правового режиму воєнного стану. *Право та інновації*. 2024. № 1. С. 87-95.

11. Горемикіна Ю.В. Моніторинг і оцінювання якості та ефективності соціальних послуг: прикладний аспект. *Demography and Social Economy*. 2016. № 3 (28). С. 122-132.

12. Грень В.Я. Особливості реалізації політики соціального захисту територій в умовах війни. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: Публічне управління та адміністрування*. 2022. № 6. С. 80-84.

13. Дєгтяр О.А., Сагалович К.О. Міждисциплінарний підхід до розвитку методології і теорії публічного управління процесами забезпечення якості життя. *Міжнародний науковий журнал «Інтернаука»*. 2017. № 16 (1). С. 16-21.

14. Деякі заходи з формування фондів житла, призначеного для тимчасового проживання внутрішньо переміщених осіб: Постанова Кабінету Міністрів від 29.04.2022 р. № 495. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/495-2022-%D0%BF#Text (дата звернення: 28.09.2024).

15. Дулгер В.В. Військові адміністрації як тимчасові державні органи з елементами військової організації управління у складі сектору безпеки й оборони України. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2018. № 4. Ч. 2. С. 33-37.

16. Жолнович О. Ми не міністерство «виплат», ми – міністерство, яке формує стійкість кожної людини. Виступ міністерки з питань соціальної політики. *Офіційний сайт Укрінформ*. URL: https://www.ukrinform.ua/rubric-polytics/3896977-oksana-zolnovic-ministerka-socialnoi-politiki-ukraini.html (дата звернення: 26.08.2024).

17. Журавель Т., Прокопенко Л. Військово-цивільні та військові адміністрації як суб'єкти публічного права: завдання та функції. *UPLAN*. 20

липня 2023. URL: https://uplan.org.ua/analytics/viiskovo-tsyvilni-ta-viiskovi-administratsii-iak-sub-iekty-publichnoho-upravlinnia-zavdannia-ta-funktsii/ (дата звернення: 10.06.2024).

18. Зозуля О.І. Щодо повноважень обласних і районних військових адміністрацій. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ. Сучасні проблеми правового, економічного та соціального розвитку держави*. 2023. Вип. 45. С. 32-38.

19. Ієрусалімов В., Студеннікова І., Андрієнко Д., Маркуц Ю. Аналіз механізмів підтримки осіб, які опинилися у складних життєвих обставинах: результати дослідження. Київ: Київська школа економіки, 2023. 34 с.

20. Інформація про Центр ветеранського розвитку. Сайт Департаменту соціального захисту Запорізької ОВА. URL: https://dszn-zoda.gov.ua/content/інформація-про-центр-ветеранського-розвитку/ (дата звернення: 16.09.2024).

21. Конвенція про встановлення міжнародної системи збереження прав у галузі соціального забезпечення. Підписана від 21.06.1982. № 157. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/993_012#Text (дата звернення: 12.10.2024).

22. Конституція України прийнята 28 червня 1996 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text (дата звернення: 10.06.2024).

23. Кузьменко Д.О. Повноваження військово-цивільних адміністрацій, як одного із органів публічного адміністрування в зоні проведення АТО в Україні. *Сучасні правові системи світу в умовах глобалізації: реалії та перспективи*: матеріали міжнар. наук.-практ. конф., м. Київ, 9-10 березня 2018 р. Київ: Центр правових наукових досліджень. С.78-80.

24. Кузніченко С.О., Шевченко В.Й. Військово-цивільні адміністрації в Україні: досвід комплексного дослідження : монографія. Одеса : Вид. дім Букаєва В.В., 2017. 182 с.

25. Луньова А., Скрипник О., Павліченко О. Права людини й реінтеграція окупованих територій. *UAReforms*. 2020. № 4. URL:

https://uareforms.org/reforms/human-rights-reintegration (дата звернення: 12.06.2024.)

26. Лялюк О.Ю. Військові та військово-цивільні адміністрації в системі територіальної організації влади в Україні: компаративний аналіз. *Проблеми законності*. 2022. Вип. 157. С. 6-19.

27. Медяник І.С. Теоретико-правові питання реінтеграції тимчасово окупованих та анексованих територій у вітчизняній та світовій науці. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2023. Т. 1 № 79. С. 70-76.

28. Методологія наукових досліджень з публічного управління : навч. посібник для магістрантів / Уклад. Т.В. Сич. Харків: Фоліо, 2018. 164 с.

29. Механізми надання державної гуманітарної допомоги в умовах воєнного стану: аналітична довідка / Деркач С., Кохан Ю, Крапивін Є., Ларікова В. та ін. Київ: Національне агентство з питань запобігання корупції, 2022. 75 с.

30. Модернізації системи соціальної підтримки населення України. Офіційний сайт Міністерства соціальної політики України. URL: https://www.msp.gov.ua/timeline/Proekt-Modernizaciya-sistemi-socialnoi-pidtrimki-naselennya-Ukraini-.html#:~:text (дата звернення: 26.08.2024).

31. Ніколаєва О., Доронцева Є. Реформи. Як держава змінює соціальну політику для захисту найуразливіших під час війни. *Вокс Україна*. 10 липня 2023. URL: https://voxukraine.org/misiya-nemozhlyva-yak-derzhava-zminyuye-sotsialnu-polityku-dlya-zahystu-najvrazlyvishyh-pid-chas-vijny (дата звернення: 04.06.2024).

32. Окороков А.М., Вернигора Р.В., Окорокова Ю.І., Чернова О.О. Концепція створення та розвитку гуманітарних хабів в Україні в умовах військової агресії. *Збірник наукових праць ДНУЗТ ім. акад. В. Лазаряна*. 2022. Вип. 23. С. 38-45.

33. Павлюк Т.І., Середницька Л.П. Соціальна підтримка та соціальні послуги внутрішньо переміщеним особам в умовах війни. *Економіка та суспільство*. 2023. Вип. 50. С. 53-61.

34. Про введення воєнного стану в Україні: Указ Президента України від 24.02.2022 р. № 64/2022. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#Text (дата звернення: 17.05.2024).

35. Про військово-цивільні адміністрації: Закон України від 03.02.2015 р. № 141-VIII. *Відомості Верховної Ради*. 2015. № 13. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/141-19#Text (дата звернення: 06.06.2024).

36. Про внесення змін до Порядку залучення працездатних осіб до суспільно корисних робіт в умовах воєнного стану: Постанова від 27.10.2023 р. № 1119. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1119-2023-%D0%BF#Text (дата звернення: 16.06.2024).

37. Про Єдину інформаційно-аналітичну систему управління соціальною підтримкою населення України (E-Social): Постанова Кабінету Міністрів України від 17.07.2019 р. № 676. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/676-2019-%D0%BF#Text (дата звернення: 28.09.2024).

38. Про затвердження Методики проведення моніторингу та оцінювання ефективності програм соціальної підтримки населення: Наказ Міністерства соціальної політики України, Міністерства економічного розвитку і торгівлі, Міністерства фінансів України, Державної служби статистики України, Національної Академії наук України від 01.09.2017 р. № 1396/1272/730/243/528. *Офіційний сайт Верховної Ради України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1191-17#Text (дата звернення: 25.06.2024).

39. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12.05.2015. № 389-VIII. Відомості Верховної Ради України. 2015. № 28. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text (дата звернення: 07.06.2024).

40. Програма зайнятості населення Запорізької області на 2024-2026 роки. Запорізька обласна державна адміністрація. Офіційний сайт. URL: https://www.zoda.gov.ua/files/WP_Article_File/original/000213/213464.pdf (дата звернення: 08.10.2024).

41. Програма соціальної підтримки військовослужбовців, їх сімей та членів сімей загиблих військовослужбовців Андрівської сільської військово

адміністрації Запорізької області. Андрівська сільська обєднана територіальна громада Бердянського району Запорізької області. Офіційний сайт. URL: https://andrivka-gromada.gov.ua/news/1707499060/ (дата звернення: 08.10.2024).

42. Програма соціальної підтримки Захисників і Захисниць України, членів їх сімей та осіб, які постраждали від військової агресії російської федерації на території Чернігівської області на 2024-2026 роки. Чернігівська обласна військова адміністрація. Офіційний сайт. URL: https://cg.gov.ua/index.php?id=15239&tp=1 (дата звернення: 08.10.2024).

43. Про спрощений механізм надання соціальної допомоги українцям в умовах воєнного стану: Розпорядження Міністерства фінансів України від 01.04.2022 р. https://www.kmu.gov.ua/news/minfin-napracovano-sproshchenij-mehanizm-nadannya-socialnoyi-dopomogi-ukrayincyam-v-umovah-voyennogo-stanu (дата звернення: 24.09.2024).

44. Про утворення військових адміністрацій: Указ Президента України від 24.02.2022 р. № 68/2022. URL: https:// zakon.rada.gov.ua/laws/show/68/2022#Text (дата звернення: 20.05.2024).

45. Публічне управління: термінол. слов. / уклад. : В.С. Куйбіда, М.М. Білинська, О. М. Петроє та ін. ; за заг. ред. В.С. Куйбіди. Київ : НАДУ, 2018. 224 с.

46. Ржевська Н. Моделі реінтеграції окупованих територій: світовий досвід та український варіант. *Acta de Historia & Politica: Saeculum XXI*. 2019. № 1. С. 97-106.

47. Саганюк Ф.В., Фролов В.С., Павленко В.І. та ін. Сектор безпеки і оборони України: стратегічне керівництво та військове управління: монографія / За ред. проф. І.С. Руснака. Київ: ЦЗ МО та ГШ ЗС України, 2018. 230 с.

48. Сіменко І.В. Еволюція системного підходу як методологічна основа дослідження систем управління. *Інтелект. Особистість. Цивілізація*. 2008. №6. С. 378-386.

49. Смуш-Кулеша М., Федорова А., Мойса Б. Соціальні права в Україні під час війни: Звіт про оцінку потреб. Страсбург: Рада Європи, 2022. 64 с. URL: https://rm.coe.int/needs-assessment-ua-2/1680a9b408 (дата звернення: 30.09.2024).

50. Соціальний захист населення в умова війни: Діалогова зустріч представників військових адміністрацій та органів місцевого самоврядування (Київ, 22-23 листопада 2023 р.). URL: https://auc.org.ua/novyna/socialnyy-zahyst-naselennya-v-umovah-viyny-obgovoryly-v-kyyevi (дата звернення 26.08.2024).

51. Стащук О.В., Гергола С.В., Комар-Стаховська К.П. Стан соціального захисту та соціального забезпечення населення України в умовах війни. *Економіко-правовий розвиток сучасної України*: матеріали XI Всеукр. наук. конф. студентів, аспірантів та молодих вчених. м. Одеса, 25 лист. 2022 р. Одеса, 2022. С. 6-8.

52. Термінологічний словник російсько-української війни / за ред. М.М. Слюсаревського. Київ : Ін-т соціальної та політичної психології НАПН України, 2022. 120 с.

53. Українське суспільство в умовах війни: монографія / С. Дембіцький, О. Злобіна, Н. Костенко та ін.; за ред. Є. Головахи, С. Макеєва. Київ: Інститут соціології НАН України, 2022. 410 с.

54. Утвенко В.В. Система соціального забезпечення та соціальної підтримки: навч. посіб. Київ : Вид. дім «Персонал», 2018. 248 с.

55. Федорович І.М., Шевчук Я.О. Соціальний захист населення в умовах воєнного стану: сучасний стан та перспективи розвитку. *Економічна наука*. 2024. № 4. С. 161-167.

56. Цивільно-військове співробітництво у захисті населення під час війни в Україні: Аналітична доповідь Центру Разумкова. Київ: Центр Разумкова, 2023. 73 с.

57. Шевченко В.Й. Адміністративно-правовий статус військово-цивільних адміністрацій : дис. … канд. юр. наук: 12.00.07. Одеса, 2016. 215 с.

58. Явір В. Реінтеграція тимчасово окупованих територій Донбасу: передумови та перспективи. *Studia politologica Ucraino-Polona*. 2017. Вип. 7. С. 121-128.

59. Яра О.С. Особливості діяльності військових адміністрацій в умовах воєнного стану в Україні. *Право. Людина. Довкілля*. 2022. Вип. 13. № 4. С. 64-70.

60. Яременко І.І. Ефективність публічного управління та адміністрування: проблеми та напрями вдосконалення процесів оцінювання. *Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення та проблеми розвитку*. 2022. № 1 (7). С. 49-56.

ДОДАТКИ

Додаток А

Список скорочень, що використовується в роботі

Найменування організацій, установ тощо:
Антитерористична операція – АТО
Верховна Рада України – ВР
Військова адміністрація – ВА
Військово-цивільна адміністрація – ВЦА
Внутрішньо переміщені особи – ВПО
Збройні Сили України – ЗСУ
Кабінет Міністрів України – Кабмін
Обласна Військова адміністрація – ОВА
Органи місцевого самоврядування – ОМС
Організація Об'єднаних Націй – ООН
Рана національної безпеки і оборони – РНБО
Російська Федерація – РФ (рф)
Тимчасово окуповані території – ТОТ
Центр надання соціальних послуг – ЦНАП

Одиниці виміру:
Гривня – грн
Мільйон – млн

Додаток Б

АНКЕТА

для опитування мешканців громади з метою вивчення ефективності програми соціальної підтримки на рівні військової адміністрації

Шановні мешканці Андрівської громади!

Звертаємось до Вас з метою отримання вашої думки стосовно оцінки ефективності запропонованих програм соціальної підтримки на рівні Андрівської селищної військової адміністрації. Анкетування анонімне, що дозволяє вам бути відвертим у висловленні ваших думок. В той же час ваші відверті відповіді дадуть змогу нашій адміністрації врахувати ваші думки задля подальшого вдосконалення надання соціальної підтримки, особливо тим категоріям, що найбільше її заслуговують. Дякуємо за співпрацю.

1. Як давно ви проживаєте на території м. Запоріжжя?
1.1. 1 рік
1.2. 2 роки
1.3. Майже 3 роки (з моменту окупації нашої громади)
1.4. Ваш варіант відповіді

2. Який статус Ви маєте?
2.1. ВПО
2.2. Учасник бойових дій
2.3. Ветеран війни
2.4. Ваш варіант відповіді

3. Чи є діти у вашій родині?
3.1. Так
3.2. Ні

4. Скільки дітей у вашій родині?
4.1. 1 дитина
4.2. 2 дітей
4.3. 3 дітей
4.4. Більше

5. Ваші діти
5.1. Повнолітні
5.2. Неповнолітні
5.3. Є неповнолітні і повнолітні

6. Чи знаєте Ви про Програму соціальної підтримки військовослужбовців, ветеранів та членів їх сімей, які надаються на рівні нашої адміністрації?
6.1. Так
6.2. Ні

7. Звідки Ви дізнались про Програму соціальної підтримки?
7.1. З офіційних джерел (сайту адміністрації)
7.2. Від знайомих/друзів/родичів
7.4. Ваш варіант відповіді

8. Який вид підтримки Ви отримували від військової адміністрації за Програмою?
8.1. Одноразова матеріальна допомога
8.2. Допомога при пораненні
8.3. Допомога сім'ям з дітьми шкільного віку загиблих військовослужбовців для підготовки до навчального року
8.4. Забезпечення членів сімей загиблих військовослужбовців, що брали участь у захисті Батьківщини компенсацією на оренду житла
8.5. Виплата матеріальної допомоги на соціально-побутові потреби сім'ям загиблих військовослужбовців
8.6. Допомога військовослужбовцям або учасникам бойових дій на лікування (реабілітацію) внаслідок поранення, контузії, каліцтва
8.7. Надання допомоги особам, які перебували у полоні
8.8. Надання щорічної одноразової матеріальної допомоги до Дня Збройних Сил України
8.9. Ваш варіант відповіді

9. Оцініть, будь ласка, за 5-бальною шкалою зрозумілість та зручність оформлення документів щодо отримання соціальної підтримки, де 1 – мінімальна оцінка, 5 – максимальна оцінка

1	2	3	4	5

10. Оцініть, будь ласка, за 5-бальною шкалою швидкість отримання соціальної підтримки, де 1 – мінімальна оцінка, 5 – максимальна оцінка

1	2	3	4	5

11. Оцініть, будь ласка, за 5-бальною шкалою ввічливість та коректність у ставленні посадових осіб в процесі отримання виду допомоги, де 1 – мінімальна оцінка, 5 – максимальна оцінка

1	2	3	4	5

12. Чи вважаєте Ви достатньою суму отриманої підтримки?
12.1 Так

12.2 Ні

13. Як часто, на вашу думку, має здійснюватися соціальна підтримка?
13.1 Постійно (щомісячно)
13.2 Щоквартально
13.3 Кожні півроку
13.4 Щорічно
13.5 По мірі можливості нашої адміністрації

14. Як ви вважаєте, наскільки повно соціальна підтримка покриває потреби її отримувачів:
14.1 Повністю
14.2 Частково
14.3 Не покриває зовсім

15. Чи отримували ви іншу допомогу від адміністрації, не включено у Програму соціальної підтримки військовослужбовців, ветеранів та членів їх сімей
15.1. Так
15.2. Ні

16. Який вид підтримки (допомоги) Ви отримували:
16.1 Матеріальна допомога
16.2 Гуманітарна допомога
16.3 Медична допомога
16.4 Юридичні консультації
16.5 Соціальний супровід
16.6 Соціальна адвокація
16.7 Психологічна підтримка
16.8 Фізична реабілітація
16.9 Ваш варіант відповіді

17. Що, на Вашу думку, необхідно зробити для покращення ефективності Програми соціальної підтримки?
17.1 Посилити інформування серед зацікавлених груп
17.2 Спростити процедуру її отримання
17.3 Розширити перелік форм підтримки
17.4 Збільшити розмір підтримки
17.5 Ваш варіант відповіді

18. Ваша стать:
18.1 Чоловіча
18.1 Жіноча

19. Ваш вік:

19.1 18-29
19.2 30-39
19.3 40-49
19.4 50-59
19.5 60+

20. Висловіть свою думку, стосовно чогось (якось важливого для вас питання, потреби, проблеми), що не увійшло у запропоновані питання

_____
_____
_____

Додаток В

Результати опитування у графіках, діаграмах, таблицях

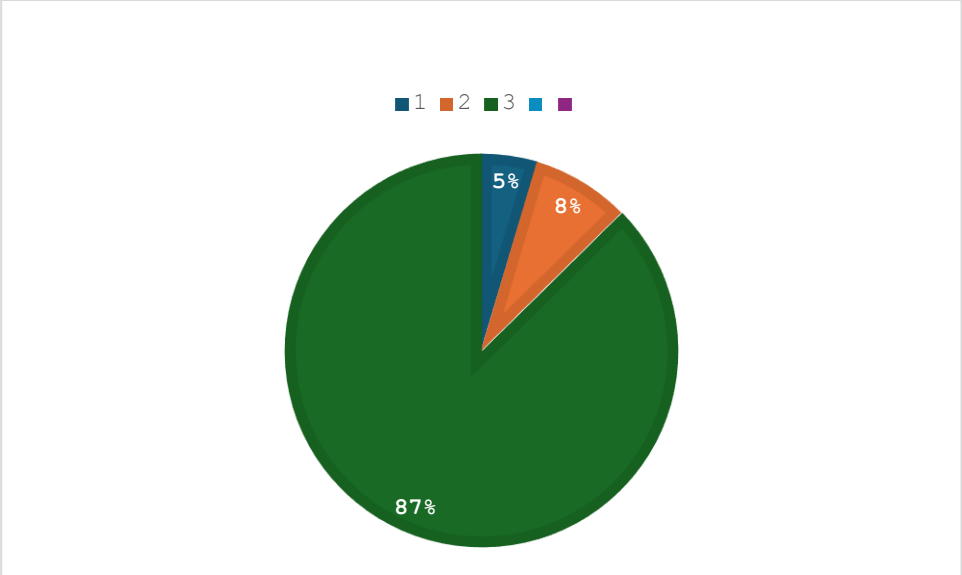

Рис. 1. Розподіл респондентів, що взяли участь в опитуванні за віком

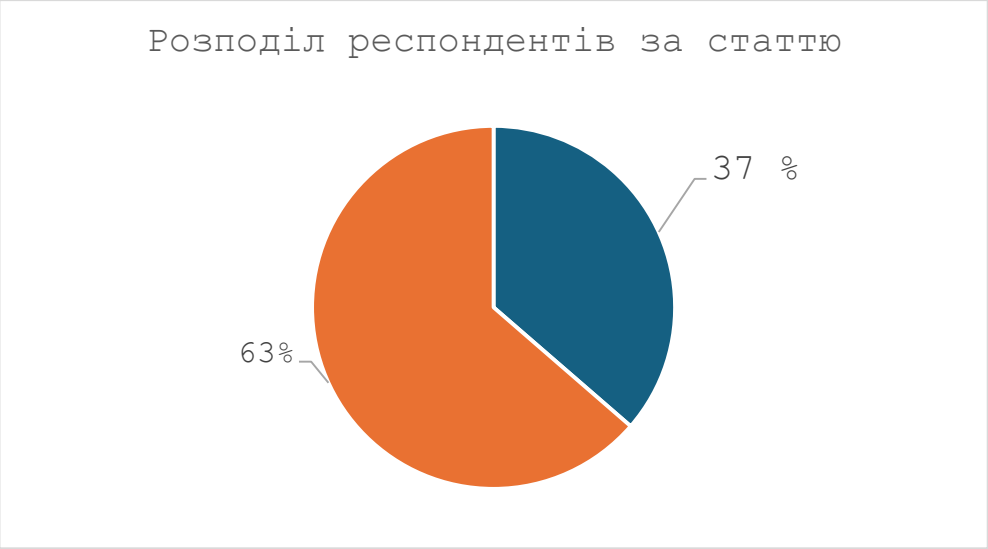

Рис 2. Розподіл респондентів, що взяли участь в опитуванні за статтю (жінки - 63%, чоловіки - 37%)

Рис. 3. Час перебування у Запоріжжі у статусі ВПО

Розподіл респондентів за статусом, до якого вони себе віднесли (осіб / відсотків)

ВПО	Учасник бойових дій	Ветеран війни	Ваш варіант
87 - 100%	15 - 17%	2 - 2% (мають статус ветерана, оскільки після поранення не придатні до військової служби)	5 осіб, з них: 1 - військовослужбовець, звільнений з полону; 1 - особа з інвалідністю; 3 - члени сімей, загиблих військовослужбовців)

Розподіл відповідей на питання «Який вид підтримки Ви отримували від військової адміністрації за Програмою?»

№	Вид підтримки (допомоги)	Кількість осіб	%
8.1	Одноразова матеріальна допомога	19	10,3%
8.2	Допомога при пораненні	3	4,2%
8.3	Допомога сім'ям з дітьми шкільного віку загиблих військовослужбовців для підготовки до навчального року	7	8%
8.4	Забезпечення членів сімей загиблих військовослужбовців, що брали участь у захисті Батьківщини компенсацією на оренду житла	-	
8.5	Надання щорічної одноразової матеріальної допомоги до Дня Збройних Сил України	19	10,3%
8.6	Допомога військовослужбовцям або учасникам бойових дій, членам їх сімей на лікування (реабілітацію) внаслідок поранення, контузії, каліцтва	24	27,5%
8.7	Надання допомоги особам, які перебували у полоні	1	1,14%
8.8	Надання щорічної одноразової матеріальної допомоги до Дня Збройних Сил України	19	10,3%